

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Eneolitické mohyly na střední Moravě: vývoj
mohylového pohřbívání v době kamenné**

Ester Sosnová

Plzeň 2016

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra archeologie

Studijní program Archeologie

Studijní obor Archeologie

Bakalářská práce

**Eneolitické mohyly na střední Moravě: vývoj
mohylového pohřbívání v době kamenné**

Ester Sosnová

Vedoucí práce:

PhDr. Petr Krištuf, PhD.

Katedra archeologie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval(a) samostatně a použil(a) jen
uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2005

.....

Poděkování:

Na tomto místě bych chtěla poděkovat vedoucímu mé bakalářské práce PhDr. Petru Krištufovi, PhD., za trpělivý přístup a cenné rady.

Obsah

1 ÚVOD	1
2 CÍLE PRÁCE	2
3 URČENÍ A VYMEZENÍ STŘEDNÍ MORAVY	2
4 FENOMÉN MOHYL.....	3
5 PŘEHLED BĀDÁNÍ.....	5
5.1 Starší eneolit.....	5
5.2 Pozdní eneolit.....	8
6 ČLENĚNÍ MORAVSKÉHO ENEOLITU	10
7 POHŘEBNÍ RITUS V MORAVSKÉM PROSTŘEDÍ.....	13
7.1 Časný eneolit (4500/4400 – 3800 př. Kr.).....	13
7.2 Starší eneolit (3800 – 3500 př. Kr.).....	14
7.2.1 Fáze mohylových pohřebišť KNP	15
7.3 STŘEDNÍ ENEOLIT (3600/3550 – 3100/3000 př. Kr.).....	18
7.4 Mladší eneolit (3100/3000 – 2600/2550 př. Kr.)	18
7.5 Pozdní eneolit (2700 – 2300/2200 př. Kr.).....	19
8 METODA PRÁCE.....	23
8.1 Zpracování a získání dat.....	23
8.2 Popis databáze	24

9 ANALÝZA.....	28
9.1 Zastoupení mohylníků v jednotlivých okresech	29
9.2 Počet mohylníků v jednotlivých kulturách	30
9.3 Mohylníky staršího eneolitu.....	30
9.3.1 Baalberská fáze mohylových pohřebišť.....	31
9.3.2 Drahanovická fáze mohylových pohřebišť.....	31
9.3.3 Ohrozimská fáze mohylových pohřebišť.....	32
9.3.4 Počet hrobů v jednotlivých skupinách KNP	34
9.3.5 Počet hrobů na lokalitu	34
9.3.6 Zastoupení jedinců v jednotlivých fázích mohylových pohřebišť KNP.....	35
9.4 Mohyly pozdního eneolitu	36
9.5 Počet mohyl v jednotlivých období pozdního eneolitu	37
9.6 Hrobová výbava KŠK.....	37
9.7 Hrobová výbava KZP	38
10 INTERPRETACE	39
11 ZÁVĚR	41
12 SEZNAM LITERATURY	42
13 SEZNAM ZKRATEK.....	45
14 RESUMÉ	46
15 SEZNAM GRAFŮ	47

16 SEZNAM PŘÍLOH	48
-------------------------------	-----------

1 ÚVOD

Pro svoji bakalářskou práci jsem si zvolila téma s názvem Eneolitické mohyly na střední Moravě: vývoj mohylového pohřbívání v době kamenné. Eneolit představuje období přinášející ekonomické a sociální změny, které se odrazily i v kultovním projevu. Poprvé se tak setkáváme s pojmem kultu předků, představující vědomí minulosti (*Neustupný, 2008, 27*), který nepochybně souvisí s novým fenomén mohylového pohřbívání, kterého se využívalo takřka kontinuálně až po raný středověk (*Křišťuf 2013, 53*). Ovšem poznání této formy pohřbívání v jeho nejstarším období na našem území je značně ztíženo destrukčními vlivy, představovanými přírodními či antropogenními podmínkami, které v průběhu času znehodnotily či zcela vyhladily většinu těchto památek. Jediným regionem naší republiky disponující zachovalými mohylovými náspy představují oblasti střední Moravy, na nichž jsou rozprostřeny eneolitické nekropole umožňující studium jejich formálních vlastností v průběhu pozdní doby kamenné.

Z výše uvedeného důvodu se práce zabývá lokalitami nacházejícími se ve vymezeném území. Nashromážděné informace o jednotlivých pohřebištích budou zpracovány v databázi, na jejímž základě budou vyhodnoceny otázky o transformaci formálních vlastností mohyl během eneolitu a popřípadě diskutovány společenské změny, které mohly vést k zjištěným změnám v pohřebním ritu. V první polovině práce bude představena teoretická část seznamující s tématem z obecného hlediska a týkající se především oblasti sledovaného regionu. Vlastní část představuje metodu práce, v níž jsou představeny použité metody, následované analýzou jednotlivých kontextů mohylových pohřebišť střední Moravy.

2 CÍLE PRÁCE

Cílem předkládané bakalářské práce je vývoj mohylového pohřbívání v eneolitu. Na základě zpracovaných mohylových pohřebišť nalézajících se v oblastech střední Moravy bude vytvořena databáze zahrnující dosud existující mohylové náspy. Následně budou řešeny otázky o transformaci formálních vlastností mohyl během daného období a diskutovány společenské změny, které mohly vést k zjištěným změnám v pohřebním ritu.

3 URČENÍ A VYMEZENÍ STŘEDNÍ MORAVY

Zájmová oblast této bakalářské práce je vymezena lokalitami disponujícími prozkoumanými mohylovými pohřebišti a rozprostírajícími se na území 6 okresů (Brno – venkov, Kroměříž, Olomouc, Prostějov, Přerov a Vsetín), které jsou součástí 3 krajů, a to Olomouckého, Zlínského a v případě jedné lokality taktéž Jihomoravského. Navzdory skutečnosti, že novodobý antropogenní reliéf střední Moravy je ovlivněn těžbou nerostných surovin a intenzivním zemědělstvím, představuje ojedinělou oblast, v níž se oproti jiným regionům dochovaly eneolitické mohylové náspy.

Oblast střední Moravy, jež leží na hranici Českého masivu a Vnějších Západních Karpat, je převážně tvořena nížinami, které jsou občasně protkány pahorkatinami či vrchovinami, avšak ze západu, severu a východu je ohraničena hornatými oblastmi. Západní hranice je tvořena Drahanskou a Zábřežskou vrchovinou, východní je olemována Oderskými a Hostýnskými vrchy, přičemž na jihu se nalézají Chřibská pahorkatina. Mohylníky jsou tak rozprostřeny na východních výběžcích Českého masivu, zastoupeného ve vymezené oblasti Drahanskou a Rouzovskou vrchovinou, ale využívány byly i vhodné polohy Prostějovské pahorkatiny, což byl příklad Žerůvek (*Šmíd, M. 2004, 11*).

4 FENOMÉN MOHYL

Mohyla, fenomén přetrvávající tisíciletí, představuje uměle navršený pahorek, překrývající pohřeb či pohřby, k jejichž uložení ovšem může sloužit i samotný mohylový násep. Existují však i mohyly neobsahující takřka nic či pouze tzv. kenotafické, neboli symbolické hroby bez ostatků zemřelého (*Šmíd 2003, 69*). Materiálem utvářejícím násep byla především hlína, kámen či dřevo, přičemž mohla být využita i jejich vzájemná kombinace. Podoba, použitý materiál či velikost závisí na období, z něhož mohyla pochází.

V pravěkém středoevropském prostředí byla mohylová pohřebiště využívána od počátku eneolitu a tohoto způsobu pohřbívání bylo využíváno až do raného středověku, přestože v některých kulturách či celých obdobích jsou zastoupena ve velmi omezeném počtu nebo takřka vůbec (*Krištuf 2013, 53*).

Eneolit, jakožto dynamické období mnoha změn, přinesl nové ekonomické i sociální projevy (*Podborský 2006, 179*). Poprvé se objevují pojmy jako je svět předků či artefaktová paměť (*Neustupný 2008, 26*), změnilo se zemědělství, které pomaleji vyčerpávalo půdu, díky čemuž vznikaly stabilnější osady. Tyto skutečnosti se zřejmě odrazily i v budování náročnějších hrobů. Eneolitické pohřbívání je tak spjata s novým kulturním rysem - výstavbou mohyl, které znamenaly zásadní změnu nejen pro samotný pohřební ritus, nýbrž i vzezření krajiny, v níž mohou být patrné dodnes. Dochování mohylových pohřebišť, respektive jejich naspů, závisí i na umístění v krajině a okolním terénu. Příhodnou oblast představují trvale zalesněné oblasti, které zabraňují destrukci mohylníků novověkým intenzivním zemědělstvím či zbytečně nepřitahují pozornost, z níž by mohlo vzejít záměrné rozebírání. Takové oblasti představuje střední a východní Morava (*Turek a kol. 2011, 109*).

V průběhu eneolitu lze vyzorovat některé změny související s formální podobou mohyl, jež podléhaly jednotlivým eneolitickým kulturním komplexům. Na základě zjištěných podzemních konstrukcí rozmístěných v ploše a srovnáním s okolními zeměmi, víme, že v časném a starším eneolitu byly budovány dlouhé náspy předmegalitického typu (*Neustupný 2008, 20*), jejichž podlouhlé náspy měly většinou pravoúhlou či lichoběžníkovitou podobu s rozměry činícími i několik desítek metrů (*Křišťuf 2013, 53*). Reprezentantem předmegalitického typu na českém území je lokalita Březno u Loun s dvěma objekty protáhlého půdorysu, dosahující délek 150 a 24 m, které byly vymezeny žlábkem a zřejmě disponující nadzemními konstrukcemi, jejichž stěny tvořila dřevěná palisáda (*Pleinerová 1980, 52*). Naproti tomu stojí období pozdního eneolitu, v jehož průběhu je pohřbíváno do jednoduchých mohyl kruhového půdorysu menších rozměrů (*Křišťuf 2013, 53*).

Po bližším prozkoumání lze dospět k závěru, že mohylové náspy byly v průběhu celého prehistorického období dobře znatelné (*Křišťuf 2013, 53*). Nově příchozí komunity správně odhadly jejich význam a využívali je totožným způsobem. Tento způsob druhotného využívání lze rozpoznat dle rozšíření prostoru pohřebišť či ukládání pozdějších pohřbů do mohylových násypů, které již samy o sobě upozorňovaly na již existující pohřebiště (*Křišťuf 2003, 287 - 288*).

Za doklad existence mohylových násypů mohou posloužit vzdálenosti mezi jednotlivými hroby v rámci pohřebiště, této představě odpovídá prostorové rozmístění hrobů časného a staršího eneolitu, které v některých případech přesahuje až několik desítek metrů (Březno u Loun), pokud je tomu naopak méně, lze usuzovat, že hroby byly umístěny pod jeden mohylový násep. V případě pohřebišť, jejichž hroby jsou mezi sebou rozmístěny v malé vzdálenosti, se s mohylovými násypy nepočítá (*Křišťuf 2003, 288*).

5 PŘEHLED BĀDÁNÍ

5.1 Starší eneolit

Z tohoto období je v současné době registrováno 17 mohylových pohřebišť, případně jejich zbytků (Šmíd 2003, 15). Objevy mnoha středomoravských eneolitických mohylníků spadají již na přelom 19. /20. století a v mnoha případech za nimi stojí nearcheologická veřejnost, jako tomu bylo například u lokality Kosíř u Slatinek, která byla objevena před první světovou válkou ředitelem obecní školy v Kostelci na Hané K. Všetíčkou, jenž se svým učitelským sborem započal roku 1914 prokopávat 3 mohyly. Tyto amatérské aktivity byly narušeny až příchodem 1. světové války, po jejím konci se zkoumáním této lokality zaobíral učitel – archeolog A. Gottwald z Prostějova, který roku 1920 několik mohyl prokopal a následujícího roku výzkum dokončil (Šmíd 2003, 10). V této lokalitě roku 1983 prokopala A. Prudká jednu z dosud nezkoumaných mohyl (Šmíd 2003, 54). Výzkumy na Kosíři prokázaly plynulý vývoj pohřbívání pod mohylami od baalberské fáze KNP až do závěru staršího – bolezského stupně badenské kultury (Šmíd 2003, 13). Výsledky stávajících bádání shrnul ke konci 80. let minulého století M. Šmíd, jenž klasifikoval 3 vývojové fáze mohylových pohřebišť a synchronizoval je s vývojovými úseky středoevropského eneolitu (Šmíd 2003, 15).

V roce 1923 bylo objeveno druhé mohylové pohřebišťe na návrší „Horka“ nad Ohrozimí, jehož si povšiml řídící učitel ohrozimské školy Karel Dobeš a přizval k jejímu prokopání opět A. Gottwalda (Medunová – Benešová 1966, 342). Ještě téhož roku bylo prozkoumáno 21 mohyl, z nichž Dobeš samostatně prokopal mohyly č. 5 a 18 (jediné, k nimž se dochovala solidní kresebná dokumentace (Šmíd 2003, 38) a později i č. 23, kterou Gottwald neprokopal (Šmíd 2003, 10).

Pohřebišťem Horka u Ohrozimi se zabírali také J. Všetička a E. Kolibabe, kteří zde provedli roku 1935 výzkum 4 mohyl (*Medunová – Benešová 1966, 342*). Mohyly č. I a II se nacházely na dvorku samoty V. Bečáka (pravděpodobně se jednalo o mohyly č. 7 a 14, zčásti prokopané A. Gottwaldem a K. Dobešem) a další dvě, č. III a IV na prostranství před domkem (*Šmíd 2003, 10*). Dle J. Böhma jde v případě pohřebišť u Ohrozimi a Slatinek o „badenský typ“ a označil tuto fázi ohrozimským typem (*Šmíd 2003, 13*).

Roku 1943 byla při výzkumu opevněného sídliště objevena poloha „Hlásnica“ v Jezerech, kde si J. Poulík povšiml skupiny mohyl ležících SV od opevnění, a z toho 5 ze 7 mohyl ještě téhož roku prokopal (*Šmíd 2003, 10*). Výsledky tohoto výzkumu zůstaly po dlouhou dobu nepovšimnuty a byly vědecky zhodnoceny až o mnoho let později (*Šmíd 2003, 13*).

Roku 1957 došlo při stavbě domu v Lutotíně k narušení několika žárových hrobů KNP, kde následně A. Benešová z AÚ v Brně provedla zjišťovací výzkum, při němž byl zachráněn a řádně prozkoumán pouze jeden nedotčený hrob obsahující žárový pohřeb (*Medunová – Benešová 1966, 341; Šmíd 2003, 10*).

V roce 1960 publikuje A. Medunová výsledky 5 mohyl lokality Jezera – Hlásnica, následně roku 1967 vychází její studie představující eneolitické mohyly ohrozimského typu na Moravě, v níž zpracovává materiál z 6 pohřebišť, kde skupinu již dříve známých nekropolí zastupují polohy Slatinky, Ohrozim, Jezera, Lutotín a Slatinice, doplněnou o materiál z 2 žárových hrobů v Žerůvkách na Olomoucku (*Šmíd 2003, 13*), vykopané v minulosti K. Dobeš (*Medunová – Benešová 1966, 364*).

Počátkem 70. let byla objevena skupina 19 mohyl v poloze „Spálený Kopec“ u Alojzova středoškolským profesorem Janem Šrotem, který ve spolupráci s M. Čižmářem z prostějovského muzea existenci pohřebišť

ověřil (Šmíd 2003, 12). Dvě mohyly zde byly prokopány v letech 1986 – 1988 A. Prudkou a M. Šmídem z prostějovského muzea (Šmíd 2003, 22).

Roku 1973 prokopalo archeologické oddělení olomouckého muzea pod vedením V. Dohnala jednu z mohyl v poloze „Lusthóz“ u Drahanovic, která byla objevena počátkem 50. let J. Janáskem (Šmíd 2003, 12) a po roce 1976 se začíná odvíjet nová kapitola ve výzkumech mohylových pohřebišť, kdy Muzeum Prostějovska v Prostějově pod vedením A. Prudké ve spolupráci AÚ ČSAV v Brně zahájilo výzkum blíže nedatovaných mohyl v poloze „Boří“ na Kosíři u Slatinek. V letech 1976 – 1984 (Šmíd 2003, 12), po devíti výzkumných sezónách, došlo k odkrytí 5 mohyl a 3 skříňkových hrobů v lesní cestě, o kterých se A. Prudká domnívala, že i ony byly původně překryty mohylovým pláštěm, a proto je ztotožnila s další mohylou (mohyla č. 3) (Šmíd 2012, 155), poté byl objeven další mohylový násep v poloze „Nad Ostichovcem“ u Slatinek (Šmíd 2003, 12).

Prostějovské muzeum provádělo výzkumy i na dalších pohřebištích, konkrétně u Alojzova v poloze „Frolinková“, kde bylo roku 1983 zjištěno mohylové pohřebiště o 34 viditelných mohylách (Šmíd 1990, 71). V letech 1985 – 1989 zde probíhal výzkum 5 mohyl a dalších 2 v poloze „Spálený Kopec“ (Šmíd 2003, 12), kde skupinu 24 mohyl odhalil koncem 60. let prof. Janem Šrotem (Šmíd 1990, 71). (viz. obr. 1)

Roku 1988 bylo zjišťovacím výzkumem nalezeno rozsáhlé pohřebiště v poloze „Křemela 1“, jenž svým počtem 58 zřetelně viditelných mohyl převyšuje všechny doposud známé mohylníky tohoto období (Šmíd 1990, 67). Vzápětí následoval objev polohy „U chaloupky“ u Otaslavic a dalších mohylníků v polohách „Křemela 2“, „Dlouhá Niva“ a „Džbán“ na katastru Náměšť na Hané a v trati „U žlábku“ u Luděřova, jehož mohyla č. 1 byla roku 2000 ve spolupráci se studenty Letní školy archeologie, organizovanou illinoiskou univerzitou v Chicagu, prokopána

pod vedením J. P. Staeckem a mohylník zaměřen v systému GPS. Příštího roku pak byl klasicky zaměřen M. Bálkem a D. Vitulovou (Šmíd 2003, 29). Záchranným výzkumem byly získány informace o existenci mohylového pohřebiště v poloze „Zadní Stříbrný“ u Hluchova (Šmíd 2003, 12).

5.2 Pozdní eneolit

Ačkoli je zájem o KŠK v Evropě velmi starého data, který se odrazil i v regionech střední Moravy, je na tomto území stále nedostatek větších terénních výzkumů, které byly prováděny především ve starším období, přičemž většina pramenů poznání pochází z menších výzkumných akcí či náhodných nálezů a sběrů (Podborský 1993, 205). Pozdně eneolitická mohylová pohřebiště střední Moravy představují jedinečný souhrn kvalitních poznatků o pohřebním ritu (Turek a kol. 2011, 115).

První zkoumaný mohylník náležející pozdnímu eneolitu představují Dřevohostice, kde prvních jedenáct mohyl bylo nalezeno roku 1889 F. Příkrylem, který sedm z nich následně prokopal. Roku 1908 objevil I. L. Červinka dalších devět mohylových naspů (jedná se o mohyly 9 – 20), přičemž jím byly prozkoumány mohyly č. 8 – 20 a ve výzkumech pokračoval až po skončení 1. světové války, kdy roku 1920 probádal dalších dvanáct mohylových naspů. Celkem 32 mohyl prozkoumal F. Kalouskem, který je rozdělil do jednotlivých skupin (Šebela 1999, 54). Nejnověji proběhl výzkum v letech 2011 – 2013, kdy bylo využito mezioborové spolupráce (Peška 2014, 110).

Roku 1890 byly objeveny první mohyly lokality Kostelec u Holešova v trati „Spálené“ (skupiny VI a VII), z nichž 16 prozkoumal E. Peck a následně proběhly výzkumy F. Kalába (mohyly B ze skupiny II a 8 mohyl z VII. Skupiny) a J. Slováka (skupina I). Roku 1908 byly v této lokalitě

prováděny povrchové průzkumy, I. L. Červinka rozpoznal v terénu další mohylové náspy, čímž navýšil jejich počet na 87 a ve dvou následujících letech stihl prozkoumat 25 z nich. Mohylové skupiny VII – XI byly objeveny roku 1920, z nichž bylo celkem 13 mohyl prokopáno. V závěru počet objevených mohyl v kosteleckých lesích dosáhl až na 101 mohylových náspů, které byly seskupeny do 11 skupin, skupiny VI a VII náleží lužické kultuře (*Šebela 1999, 75*).

Mezi další mohylové pohřebiště, o jehož objevení se v roce 1890 zasloužil F. Příkryl, je Týn nad Bečvou, obsahující dvě skupiny mohyl, přičemž v první, umístěné na okraji týnského lesa v poloze „U kaple“, se nacházejí mohyly náležející lužické kultuře. Druhá skupina je zasazena do blízkosti „Kaňovy cesty“ a již obsahuje 17 mohyl KŠK, jejíž první mohyla byla prozkoumána F. Příkrylem, na něhož svým výzkumem roku 1908 navázal I. L. Červinka, jenž na této lokalitě prokopával mohyly č. 2 – 9. V roce 1920 bylo objeveno dalších 8 mohylových náspů, z nichž 2 byly za účasti Archeologického ústavu v Brně prokopány, zbytek (mohyly č. 12 – 17) nebyl podroben bližšímu studiu (*Šebela 1999, 157*).

Výzkum mohylníku u Prusinovic byl zahájen roku 1896, kdy J. Šulín započal prozkoumávat 4 mohyly, a na něhož o něco později, roku 1908, navázal I. L. Červinka, který prokopával první dva mohylové náspy. Mohyly I. skupiny náleží ke KZP, zatímco skupiny II a III (s výjimkou mohyly č. 6, jenž náleží opět KZP) přísluší KŠK. Kulturní sounáležitost poslední skupiny o 7 mohylách v severovýchodní části tohoto lesa nelze určit (*Šebela 1999, 129*).

V lese Dubina, na návrší zvaném „Kozí hřbet“, je soustředěna nekropole Stará Ves, jejíž mohyly byly objeveny roku 1905 I. L. Červinkou, který za přispění Archeologického ústavu v Brně tři mohyly blíže prozkoumal, zatímco čtvrtá nebyla podrobena archeologickému průzkumu (*Šebela 1999, 146*).

Další nekropolí, za jejímž objevením stojí F. Příkryl je lokalita Lipník nad Bečvou, u něhož z celkového počtu dvanácti mohyl rozeznal první dvě, a na základě jeho informací byly roku 1908 prokopány I. L. Červinkou. V roce 1920 byla zjištěna přítomnost zbylých deseti mohylových násypů a za přispění Archeologického ústavu v Brně bylo šest z nich prozkoumáno, jednalo se o mohyly č. 3 – 8, zbývající čtyři nebyly podrobeny bližšímu bádání (*Šebela 1999, 90*). Ve stejném badatelském složení proběhl i výzkum v Němeticích, jehož nekropolí, objevenou F. Příkrylem tvořilo sedm mohyl, z nichž čtyři sám prozkoumal, přičemž zbývající prokopal roku 1908 I. L. Červinka (*Šebela 1999, 114*).

V již horším stavu se nalézal mohylník u Pavlovic u Přerova, který byl objeven roku 1920 I. L. Červinkou až poté, co byla většina mohylových násypů rozorána, přičemž zůstaly v krajině viditelné pouze dvě mohyly (*Šebela 1999, 124*). Orbou destruované mohylové násypy se nalézaly i na nekropolí v Radotíně, kde roku 1908 započal I. L. Červinka výzkum dvou mohyl (*Šebela 1999, 135*).

6 ČLENĚNÍ MORAVSKÉHO ENEOLITU

Mladoneolitická civilizace na Moravě a ve Slezsku během 4. tisíciletí před naším letopočtem přešla v eneolit symbolizujícího pozdní dobu kamennou. Ačkoli toto období bývá v některých oblastech nazýváno dobou měděnou, chalkolitem, pro naši oblast (střední Evropa) neměl kov výrazný ekonomický dopad (*Podborský 1997, 86*). Eneolit byl po dlouhou dobu považován jen za jakési přechodné období, jež nemělo dlouhého trvání a v některých regionech, tvořených převážně západními oblastmi, se jeho samostatná existence doposud neuznává, a v takových případech bývá řazen do mladého neolitu. Eneolit ovšem představuje počátek významných sociálních přeměn jako je nástup patriarchátu, zdokonalení zemědělské výroby, pracovní specializace či dokonce dělba práce a etnické posuny (*Podborský 1993, 153*). Toto období přineslo fenomény

v podobě mohyl či nejstarších pravěkých hradišť - výšinných opevněných sídlišť, což bylo zcela jistě způsobeno změnami ve společenských a ekonomických strukturách (*Podborský 1993, 154*).

V Čechách je dnes eneolit rozdělen do čtyř období, přičemž do středního eneolitu jsou kromě celé badenské kultury, s fázemi Lysolaje a Kamýk, zahrnuty ještě kultury bošácká, řivnáčská, chamská a kulovitých amfor. Mladší představuje obě pohárové kultury (se šňůrovou keramikou a zvoncovitých pohárů). Dřívější model, jenž dělil závěr eneolitu, podobně jako je tomu dodnes na Moravě, na mladší (Baden, Bošáca) a pozdní (obě pohárové kultury), byl částečně opuštěn počátkem 60. let minulého století (*Peška 2013, 19*).

Základy vědecké koncepce moravského eneolitu položil svými terénními i teoretickými pracemi J. Palliardi, na něhož navázali další badatelé jako například J. Böhme, I. L. Červinka a J. Neustupný (*Podborský 1993, 154*). Periodizace středoevropského eneolitu tedy vychází ze systematické práce J. Palliardiho na Starém Zámku u Jevišovic na Znojemsku, kde probíhal archeologický výzkum v letech 1909 až 1915. Jevišovická stratigrafie, v níž každá ze 4 vrstev představuje samostatný kulturní i chronologický projev a reprezentuje sled hlavních domácích zemědělských kultur moravského eneolitu, neodráží konce této epochy, jelikož KŠK a KZP se na lokalitě neusadili. Vrstva C2 označuje KNP, C1 je naopak přisouzena badenské kultuře a vrstva B, jež Palliardi mylně označil za šňůrovou, představuje mladoeneolitickou kulturu jevišovickou (*Podborský 1993, 154*).

Časný eneolit (4500/4400 – 3800) je představován pozdně lengyelskými skupinami, které by měly být zastupovány jordanovskou kulturou, ale její nálezy jsou nacházeny pouze zřídka a spíše se setkáme s keramikou tzv. jordanovskou (*Houšťová 1960, 6*).

Moravský starší eneolit (3800 – 3500/3300 př. Kr.) je podobně, jako tomu bylo i u zbytku severozápadní Evropy, charakterizován rozsáhlým komplexem nálevkovitých pohárů, jehož počátky se formovaly na území severní a střední Evropy. Pro Moravu představuje cizí západní element nevyvíjející se z místních lengyelských skupin, i když jimi byl do značné míry ovlivňován (*Buchvaldek – Sláma 1981, 64*). Jednotícím faktorem jsou určité morfologické znaky a především vzrůstající úroveň společensko-ekonomických vztahů zapříčiněných intenzifikací zemědělské výroby (*Podborský 1993, 165*), přičemž jeho regionální skupiny se zvláště odlišují v pohřebních zvyklostech (*Buchvaldek – Sláma 1981, 64*).

Období středního eneolitu představuje pro větší část střední Evropy na určitý časový úsek sjednocení badenskou kulturou (*Buchvaldek – Sláma 1981, 64*). Po rozpadu jednotného jádra střeđoeneolitického komplexu badenské kultury, slučujícího na jistou dobu rozsáhlé území střední Evropy, vzniká na jeho troskách tzv. mladoeneolitický kulturní komplex, jež je charakterizován složitými kulturními a etnickými poměry, které souvisejí s pronikáním nových jihovýchodních podnětů z vučedolsko-lublaňského kulturního prostředí, které se prolínají s domácí eneolitickou tradicí (*Peška 2013, 13*). Mladoeneolitický kulturní komplex v závěrečných etapách periody reprezentuje na Moravě především kultura jevišovická, která je produktem především domácího vývoje, odvozená z nálezů ve vrstvě B na Starém Zámku u Jevišovic (*Buchvaldek 1978, 50*), které je také jediným reprezentativním nalezištěm této kultury (*Neustupný 1965, 420*). Jevišovická kultura se rozprostírala hlavně na jihozápadní Moravě (*Peška 2013, 14*). Na východ od řeky Moravy vychází z KNP kultura bošácká (*Buchvaldek 1978, 50*), přičemž ve stejném časovém horizontu pronikají ze severu na území našeho Slezska (Opavsko) a nově také střední Moravy nositelé kultury kulovitých amfor se zcela odlišným genofondem a kulturní tradicí, z čehož plyne tzv. bipolarita (trojí kulturní

orientace) Moravy s prokazatelnými kontakty k jihu (jevišovická), jihovýchodu či východu (bošácká) a severu (kulovité amfory). Nově vyčleněným smíšeným horizontem, zahrnujícím výše zmíněné kultury a obohacené o prvky starší kultury zvoncovitých pohárů a šňůrové keramiky, je Strachotín – Držovice, který lze chronologicky zařadit na pomezí mladšího a pozdního eneolitu (*Peška 2013, 15*).

Pozdní etapa moravského eneolitu, nesoucí stopy badenského základu, je narušena příchodem KŠK a KZP, kdy obě kultury přinášejí svébytnou a od předchozího vývoje rozdílnou ekonomiku, společenskou hierarchii i řadu zcela nových produktů a poznatků, včetně velmi přísných pravidel pohřebních zvyklostí. I přes obdobné rysy obou celků v některých strukturních rysech, byly z antropologického a etnického hlediska z větší části odlišnými (*Buchvaldek 1978, 56*). Původ obou kultur bude mít patrně rozdílné genetické kořeny, které dodnes nejsou jednoznačně objasněny. KZP byla pravděpodobně přinesena novým etnikem od jihu v době trvání jevišovické kultury a lokální šňůrové keramiky (*Buchvaldek 1978, 56*). Pohárovými kulturami je dovršeno období eneolitu a je předznamenáván nástup nové epochy – doby bronzové (*Peška 2013, 13*). Doba sklonku eneolitu se jeví jako jedna z nejkompexnějších a zároveň nejrozmanitějších etap pravěku, zahrnující v sobě řadu nejasností a protikladů (*Peška 2013, 18*).

7 POHŘEBNÍ RITUS V MORAVSKÉM PROSTŘEDÍ

7.1 Časný eneolit (4500/4400 – 3800 př. Kr.)

Moravský časný eneolit charakterizuje jordanovská skupina, jenž velmi úzce souvisí s pozdními fázemi MMK a je pojmána jako jeden z reprezentantů epilengyelského vývoje střední Evropy. O pohřebním ritu tohoto období vypovídají pouze jednotlivé pohřby, souvislá pohřebiště

nejsou známa a objevují se pouze jednotlivé pohřby na sídlištích, kde se nalézají především jedinci ve skrčené poloze (např. Němčice na Hané, Šlapanice, Běhařovice, Olomouc). V roce 1902 byl náhodně zachráněn žárový pohřeb v Křenovicích, který byl tvořen vysokou miskou s lidskými ostatky (*Podborský 1993, 158 - 159*).

7.2 Starší eneolit (3800 – 3500 př. Kr.)

Na počátku staršího eneolitu byl praktikován kostrový ritus, při němž byl zemřelý uložen ve skrčené poloze na pravém boku s hlavou orientovanou k severozápadu a obličejem k jihu. Výbava, tvořená pouze keramikou, byla umístěna za hlavou či u nohou (*Šmíd 2004, 23*). Změna pohřebního ritu nastala v drahanovické fázi mohylových pohřebišť, na přelomu staršího a mladšího období KNP, kdy začala být využívána kremace. Žárový ritus v průběhu mladšího stupně KNP byl jedinou formou užívanou na mohylových pohřebišťích (*Šmíd 2004, 24*). Popelnice byla zpravidla překryta další nádobou, popřípadě byly kolem rozmístěny další nádoby či artefakty (např. 5 a více nádob) (*Šmíd 2004, 26*).

Mohylníky kultury nálevkovitých pohárů, které reprezentují starší eneolit, vytvářejí největší pohřebišťe střední Moravy (*Šmíd 2004, 7*). Naprostá většina dosud známých mohylových pohřebišť této kultury byla objevena na Prostějovsku a Olomoucku, výjimku představuje nejjižněji položená lokalita „Jezera“ na okrese Brno – venkov (*Šmíd 2004, 11*).

Pro umístění byly preferovány východní či jihovýchodní svahy kopců či návrší a pouze ojediněle byly využity vrcholy výrazných krajinných dominant jako je tomu u „Spáleného kopce“ u Alojzova, který disponuje i nejvýše položenou nekropolí (428 – 431 m.n.m), či ohrozimské polohy „Horka“ (*Šmíd 2004, 11*). I přes velmi nápadnou

koncentraci mohylníků v podhůří vrchovin bylo také využíváno nížinných oblastí, které jsou například zastoupeny lokalitami Lutotín a Žerůvky obsahující žárová pohřebiště. Ačkoli je v současnosti výskyt mohylových pohřebišť v těchto oblastech značně sporadický, zřejmě je jen důsledkem vlivů novověkého intenzivního zemědělství, které těmto památkám neumožnilo existenci do dnešních dnů (Šmíd 2004, 12).

Nekropole bývaly tvořeny odlišným počtem mohyl, avšak v průměru se na pohřebišti rozkládalo 20 až 30 mohylových náspů. Jednotlivé mohylníky vykazují určité odlišnosti jako je například počet či rozložení mohyl v ploše, přičemž v některých případech vytvářejí větší mohyly kompaktnější část, zatímco zbylé, většinou s nevýraznými náspy, tvoří shluky po jejich obvodě (Šmíd 2004, 13 - 14).

Mohyly moravské KNP mají výrazně oválný tvar, kdy byla preferována rovnoběžková orientace. K navršení náspů se využila okolní zemina, což dokládá i složení, jež se nikterak neodlišuje od bezprostředního okolí. Násep také velmi často obsahoval hrudky mazanice a různorodý materiál. Kámen, využívaný k budování, byl místního původu a jeho spotřeba se odvíjela od jednotlivých konstrukcí stavěných mohyl, většinou se jednalo o 3 – 100 m³ (Šmíd 2004, 15).

Na základě dosavadních výzkumů lze mohyly rozdělit do čtyř skupin, které se odlišují charakterem vnitřních kamenných konstrukcí či jejich úplnou absencí a praktikovaným pohřebním ritem. Tyto skupiny představují kontinuální vývoj mohylových pohřebišť KNP (Šmíd 2004, 16). (viz. obr. 3)

7.2.1 Fáze mohylových pohřebišť KNP

První skupina zastupující 1. fázi mohylových pohřebišť představuje nejstarší etapu mohylového pohřbívání a časově spadá do KNP IB (Šmíd

2003, 102). Tato fáze, označována jako baalberská, představuje mohyly opatřené souvislým kamenným pláštěm obsahující kostrové pohřby (Šmíd 2004, 31). Vzhledem k výšce původního terénu, jež by nedal vyniknout ani mohylovému náspu, proběhlo před zahájením výstavby jeho plošné snížení. Následně byla vybudována skříňka, do níž byl uložen mrtvý a hrob (hroby) byl překryt mohutnou vrstvou kamene (převážně lomového), jehož celkové množství lze odhadnout na 45 – 50 m³ (Šmíd 2003, 65), a hliněným, široce oválným, náspem, který byl orientován delší stranou jihovýchod – severozápad a respektoval přirozený směr klesání okolního terénu (Šmíd 2004, 16). Mohyly této fáze byly prokopány pouze v poloze „Boží“ u Slatinek“, kde mohyla č. 1 se svými dvěma skříňkovými hroby poskytla nejucelenější obraz o praktikách pohřebního ritu této fáze (Šmíd 2003, 65). Hroby obsahovaly dětské skelety, které byly ve skrčené poloze na pravém boku s obličejem orientovaným k jihovýchodu, ruce byly uloženy před tělem (Šmíd 2003, 65). Inhumace v baalberské fázi KNP se jeví pouze jako krátká vývojová epizoda (Šmíd 2004, 34).

Druhou skupinou jsou mohyly s obvodovou kamennou konstrukcí a žárovými pohřby (2. fáze mohylových pohřebišť), které na rozdíl od předešlé skupiny využívaly původního urovnaného terénu, do něhož byla vyhloubena obdélníkovitá či oválná kamenná konstrukce v podobě nízkých zídek z několika málo vrstev na sucho kladených plochých kamenů ohraničující vnitřní obdélnou plochu. Šířka zídek je variabilní, v některých případech vnitřní prostor pouze tušíme a jindy lze objevit konstrukce, sestavené z jednotlivých, na hranu kladených kamenů, čemuž odpovídá i množství použitého kamene. Tento odlišující se stav je zaznamenán na lokalitě Alojzov v poloze „Frolinková“, kde bylo použito cca 15 – 20 m³ kamene, přičemž na stejném pohřebišti byla nalezena mohyla obsahující víceméně symbolickou obvodovou konstrukci s využitím cca 3 m³ kamene (Šmíd 2003, 65). Výška obvodové konstrukce je zpravidla konstantní, ale v případě, že vykazuje různou šířku, bývá

nejmohutnější její východní část (Šmíd 2003, 65). Konstrukce se orientují podle delší osy náspů, tedy západ – východ, a je překryta protáhlým hliněným náspem respektujícím její obdélný tvar. Hroby byly umístovány v prostoru podélné osy, kde jeden plnil funkci centrálního hrobu, ostatní se pak nalézaly ve východním sektoru obvodové zídky. Výjimečně byl zjištěn pouze 1 hrob, který byl situován centrálně či excentricky na podélné ose, maximální počet pak představuje 5 hrobů (Šmíd 2004, 17). Na základě lokality „Lusthóz“ u Drahanovic je tato skupina označována jako drahanovická fáze mohylových pohřebišť (Šmíd 2004, 34). Chronologicky spadá pod KNP IB (Šmíd 2003, 102).

Výskyt skupiny (4. fáze mohylových pohřebišť) mohyl se souvislým kamenným pláštěm a se žárovými pohřby byl spolehlivě prokázán pouze na pohřebišťích s mohylami druhé skupiny („Frolinková“ u Alojzova a „Boří“ u Slatinek) (Šmíd 2003, 67), které taktéž využívaly upraveného původního terénu a souvislý kamenný plášť byl tvořen z jedné až dvou vrstev kamenů. Vzhledem ke skutečnosti, že získaná keramika nese výrazné znaky baalberské fáze KNP (Šmíd 2003, 67), je tento typ zřejmě spojovacím článkem mezi mohylami se souvislým kamenným pláštěm s kostrovými pohřby (baalberská fáze) a mohylami s obvodovou konstrukcí obsahující žárové pohřby (drahanovickou fází) (Šmíd 2004, 20).

Poslední skupinou je tzv. ohrozimská fáze mohylových pohřebišť (4. fáze mohylových pohřebišť), která své označení získala dle lokality Horka u Ohrozimi (Šmíd 2004, 37). Její časové zařazení spadá na konec KNP s přesahem do počátku středního eneolitu (KNP A, B), kde je současná s bolerázským stupněm badenské kultury (Šmíd 2003, 102). Mohyly této fáze představují zjednodušené mohylové náspy, čehož je docíleno absencí kamenné konstrukce. Využití kamene sloužilo pouze k úpravě vlastního hrobu formou obložení či překrytí (Šmíd 2003, 66).

7.3 STŘEDNÍ ENEOLIT (3600/3550 – 3100/3000 př. Kr.)

Poznání pohřebního ritu moravského středního eneolitu, jež je zastupován badenskou kulturou, je ovlivněno chabou nálezovou základnou, což mohlo být zapříčiněno preferováním kremace či dalšími zjednodušeními v oblasti pohřbívání nebo prostým přesunem pohřebišť z návrší kopců do nížin, v nichž se nedochovala (*Šmíd 2004, 51*).

Jediné přímé doklady hrobů nositelů badenské kultury, konkrétněji z boležovského stupně, jsou známé z předhůří Dražanské vysočiny, jenž představuje území zasažené přímou invazí lidu s KNP. Jedná se o žárové hroby umístěnými pod mohylami, které zastupují ohrozimskou fázi mohylových pohřebišť a časově spadají na konec KNP. Jejich doznívání částečně zasahuje i na počátek středního eneolitu (Ohrozim, Slatinky, Alojzov). Kromě ojedinělých nálezů (Úválno – U červeného dvora, Hlinsko, Mohelnice) neznáme jiné projevy pohřebního ritu zastupujícího střední eneolit na moravském území. Pokud se nejedná o mezeru způsobenou bádáním, lze předpokládat kremaci, po níž byl popel volně rozptýlován do okolí či vhašován do vodních toků. Nelze vyloučit ani možnost ukládání zesnulých na tzv. „pole mlčení“, kdy po setlení měkkých částí lebky byly vystavovány na čestných místech v domech, což by dosvědčoval nález lebek či jejich částí v řadě osad badenské kultury (*Podborský 1993, 188*).

7.4 Mladší eneolit (3100/3000 – 2600/2550 př. Kr.)

V mladším eneolitu, na jehož počátku stojí jevišovická kultura charakterizující jednu z místních, na domácím substrátu vzniklých, středoevropských skupin mladoenelického kulturního okruhu jihovýchodní Evropy (*Podborský 1993, 192*), je pohřební ritus, vzhledem k pouze chatrným poznatkům o hrobech či pohřebišťích, stále neznámý

(Peška 2013, 29). První doložený kostrový pohřeb na Moravě pak představuje nález nacházející se v bezprostřední blízkosti sídliště v Miňůvkách. Biritualitu JeK potvrzují o něco početnější nálezy dolnorakouské (Peška 2013, 30).

Dalším reprezentantem moravského mladoeneolitického komplexu je kultura bošácká disponující velmi omezenými poznatky o pohřebištích (Peška 2013, 59). O pohřebním ritu I. stupně se neví takřka nic, pouze nález popelnicového hrobu pocházejícího z Jelšovců u Nitry, dovoluje předpokládat pohřební žárový ritus i na moravském území. V druhém stupni bošácké kultury jsou již známy kostrové pohřby s jedinci spočívajícími na boku, jejichž dokladem je výzkum provedený v Bánově (Podborský 1993, 204), kde byla bez zachycení hrobové jámy nalezena skrčená kostra na levoboku orientována S – J s keramickými mlodary a hořícím břevnem, přičemž jiné poznatky o bošáckém pohřbívání nejsou. Doklady o pohřebním ritu moravské kultury kulovitých amfor není známo téměř nic (Peška 2013, 59 - 60).

7.5 Pozdní eneolit (2700 – 2300/2200 př. Kr.)

Závěr moravského eneolitu je prezentován pohárovými kulturami – se šňůrovou keramikou a zvoncovitými poháry, které na území Čech vyplňují mladší eneolit. Jak již bylo nastíněno v předchozí podkapitole, skutečná pohřebiště a doklady o praktikách pohřebního ritu na Moravě jsou postrádány již od samotné ohrozimské fáze mohylových pohřebišť, spadající pod KNP až po nástup KŠK (Peška 2013, 29).

Oba pohárové komplexy se shodují ve společném pohřbívání členů komunit pod mohylami, kdy nápadnější je tento projev v KŠK (Peška 2013, 105). Pravidla přísného pohřebního ritu obou kultur vychází z jednoho symbolického systému a liší se jen ve formálně opačných

aspektech (*Turek 2002, 215*). Stejně jako v prostředí českém, byl i v moravské KŠK praktikován přísný kostrový ritus, při němž byl kladen důraz na pohlavní diferenciaci. Převládala orientace Z – V, kdy muži byli uloženi ve skrčené poloze na pravém boku s hlavou orientovanou k západu, ženy jsou naopak umístěny na boku levém s hlavou k východu, v obou případech pohled směřuje k jihu a tělo spočívá na zádech (*Neustupný 2008, 142*). V rámci celého komplexu kultur s ŠK se pouze na moravském území setkáváme s kremací, která této kultuře nebyla vlastní a představuje pouze vedlejší formu pohřebního ritu (*Podborský 1993, 213*).

Pohlavní diferenciaci se samozřejmě odráží také v hrobové výbavě. V mužských hrobech byly nalézány sekeromlaty, těžké či ploché sekery, kulovité palice a poháry s ouškem, u ženských pohřbů se vyskytovaly jednoduché poháry a kostěné artefakty. Předměty, které byly ukládány do hrobů obou pohlaví, představují různé keramické tvary v podobě amfor, pohárů s ouškem, džbánek či mís, dále pak většina typů štípané industrie, brousky, zvířecí kosti či měděné ozdoby (*Neustupný 2008, 142*).

Budování mohyl touto kulturou probíhalo na všech lokalitách prakticky totožně, což znamená, že v místě budoucí mohyly byla vyhloubena oválná/čtvercovitá (ojediněle obdélníkovitá) jáma se zaoblenými rohy, do níž byl většinou uložen jeden kostrový ritus (*Peška, J. – Plaček, M. 2002, 27*). U zachovalých mohyl byly prosté násypy zeminy vytvářeny nejspíše z bezprostředního okolí, aniž by byla budována jakákoliv složitější konstrukce (*Peška 2013, 114*). V přímém pohledu měly bochníkovitý tvar s kruhovou či mírně oválnou základnou, výška činila od 0,3 až po 2 m, průměr se pohyboval od 6 do 15 m. Současný vzhled konstrukčně jednoduchých mohylových násypů je samozřejmě poznamenán i dlouhodobou erozní činností (*Peška 2013, 115*).

Vzhledem k původním dutým prostorám, jež byly postupně zanášeny jemnou hlínou z nadloží dokládající dřevěný strop, obsahují šňůrové hroby sytě tmavou výplň (Peška 2013, 117). Zbytky vnitřní kúlové či srubové konstrukce v podobě dřevěné komory nebo vnitřního složitějšího obložení hrobu indikují doklady sloupových/kúlových jamek nalézáných v rozích hrobové jámy či stále se množící případy jamek oválných a podélných žlábků na dně hrobové jámy. Úzký žlábek s dvěma protilehlými řadami menších kúlových jamek představuje kompletní vnitřní dřevěné obložení po celém obvodu hrobu (Peška 2013, 118), naopak kamenné úpravy nejsou pro KŠK typické (Šmíd 2013, 119), i když v Kostelci u Holešova bylo dno hrobové jámy vyloženo kameny (Podborský 1993, 208).

Mohylníky moravské KŠK byly obvykle situovány na výrazná a dominantní návrší, k čemuž vedla zřejmě touha po upozornění na tyto pohřební areály. Naproti tomu jsou v menšině pohřebiště umístěná na mírných svazích či terasách vodních toků (např. Slavonín – Olomouc) a výjimečně se rozprostíraly na úpatí svahů či rovině. Orientace sklonu svahů byla preferována východně, jihovýchodně a jižně, případně jihozápadně (Peška 2013, 110).

Podobně jako je tomu v KŠK, i v KZP převládá kostrový ritus nad žárovým (Podborský 1993, 226), jenž představuje spíše vedlejší formu pohřebního ritu, i když na moravském území byl praktikován ve větší míře nežli v Čechách (Neustupný 2008, 158). Ve srovnání s KŠK se projevují jisté změny související především s úbytkem vícečetných pohřbů (Turek 2006, 336). Jedinci bývali uloženi ve skrčené poloze, muži spočívali na boku levém s hlavou směřující k severu, zatímco ženy na pravoboku s hlavou k jihu (Podborský 1993, 226). Opět nastává rozdíl mezi českým a moravským prostředím, kdy v Čechách je mužských hrobů téměř o

polovinu méně než ženských, zatímco na Moravě je jejich poměr takřka vyrovnaný (*Turek 2002, 227*).

Pohlavní diference zemřelých se projevuje také v odlišné pohřební výbavě (*Turek 2006, 336*). Milodary kultury zvoncovitých pohárů představovala převážně keramika, kdy pro ženské a dětské pohřby byly typické hrnce a konvice, běžné jsou také džbánky a mísy, v nichž se občas nalézaly zvířecí kosti jako pozůstatek masité potraviny, kterou byl pohřbený jedinec vybaven na cestu do záhrobí (*Podborský 1993, 226*). U žen jsou navíc přiloženy šperky v podobě stříbrných či měděných záušnic nebo se objevují kostěné či jantarové knoflíky s V – vrtáním (*Neustupný 2008, 156*). Pro mužské hroby je typický výskyt lukostřelecké výbavy, tedy kamenných hrotů šípů a kamenných nátepních destiček, dále pak měděné dýky (*Podborský 1993, 226*).

Mohyly KZP mají totožný tvar, velikost i konstrukci s mohylami předchozího období, odlišné je pouze ukládání pohřbu, který je touto kulturou prováděn na úroveň tehdejšího povrchu bez vyhloubení povrchové jámy. Nad pohřeb byl navršen mohylový násep, jenž byl vytvořen za využití okolní zeminy, z čehož lze získat dojem přítomnosti příkopů (*Peška, J. – Plaček, M. 2002, 28*).

Hroby obsahující bohatou pohřební výbavu nesou znaky vnitřních konstrukcí, nejčastěji pak v podobě obvodových stupňů podpírajících dřevěnou pohřební schránku či roubenou konstrukci, ale vzhledem k velmi nízké míře dochování (nezuhelnatělé dřevo) existenci konstrukcí lze získat pouze pomocí nepřímých indicií v podobě posunu skeletu nebo keramického inventáře. Je oprávněný předpoklad vysokého procenta zastoupení dřevěných vnitřních konstrukcí v hrobech. Vnitřní úpravy mohly mít podobu složitějších dřevěných konstrukcí, dřevěného obložení, hrobové komory s vrcholem ve srubové stavbě s kůly v rozích či jednoduché dřevěné desky a rohože na dně hrobu, překrytí větvemi,

rohožemi nebo kůžemi nebo také pohřbu do rakví vydlabaných z kmene stromu. Méně běžné je pak užití kamene, který ovšem mohl sloužit jako Moravská pohřebiště KZP jsou oproti Čechám rozsáhlejší a na rozdíl od KŠK jsou hroby umístěny v nevelkých vzdálenostech od sebe. Absence či výjimečnost superpozic je způsobena navršováním menších rovů. Pro skupinu východomoravských mohyl jsou charakteristické roztroušené skupiny pohřbů (*Peška, J. 2013, 169*).

Prostorná a složitě vnitřně upravená hrobová jáma s bohatým inventářem se pojí s obtočením hrobu kruhovým žlábkem. Vnější průměr kruhů se pohybuje mezi 330 až 900 cm. Doložena je sloupová/kulová palisáda kolem centrálních dřevěných hrobek i se vstupy (*Peška 2013, 174*).

8 METODA PRÁCE

8.1 Zpracování a získání dat

K získání dat, potřebných k vytvoření databáze, byla využita literatura disponující utříděnými informacemi o lokalitách obsahujícími mohylová pohřebiště s dosud existujícími mohylovými náspy (*Medunová – Benešová 1967; Šebela 1999; Šmíd 2003*).

K nalezení odpovědí na vybrané otázky bylo nutno vytvořit ucelený informativní souhrn, jehož bylo dosaženo pomocí programu Microsoft Office Access 2007. Databázi již lze chápat jako součást samotné analýzy umožňující rozbor archeologického kontextu, tedy jeho rozebrání na jednotlivé smysluplné součásti a vyhledávání souvztažnosti mezi nimi (*Neustupný 1994, 124*). V tomto případě výsledná relační databáze obsahuje 4 tabulky, do nichž byly voleny deskriptory související s tématem této práce, přičemž největší důraz byl kladen na rozměry jednotlivých mohyl, s nimiž pracuje tabulka označená jako „Mohyla“.

Pakliže u některých lokalit byly poznatky chabé či dokonce chyběly, zůstalo příslušné databázové pole prázdné. Nejvíce poznatků se vztahovalo k mohylovým pohřebištím KNP, u nichž bylo z důvodu citlivějšího vývoje mohylových konstrukcí potřeba rozčlenit dataci na vícero podskupin (např. KNP – 1. skupina atd.). Grafy, vytvořené na základě databáze a popisující kontext mohylových pohřebišť, byly vytvořeny pomocí programu Microsoft Office Excel.

8.2 Popis databáze

Relační databáze (1:N) je tvořena čtyřmi tabulkami – „Lokalita“, „Mohyla“, „Hrob“ a „Artefakt“. První jmenovaná představuje základní tabulku, v níž jsou obsaženy podstatné informace týkající se vybraných lokalit s mohylovými pohřebišti. (*viz. tab 1*)

V následujícím popisu jsou přiblíženy jednotlivé deskriptory tabulky „Lokalita“:

- ID Lokalita: jedná se o automatické číslování lokality, které také slouží jako primární klíč tabulky „Lokalita“.
- Lokalita: uvádí název jednotlivých lokalit.
- Okres: informuje o okresech, na nichž se dané lokality nacházejí.
- Poloha: v případě její uvedení slouží jako upřesňující termín umístění, které většinou vychází z místního názvosloví.
- X, Y, Z: deskriptory udávající souřadnice lokalit, přičemž u pohřebišť KNP společně s Dřevohosticemi, zastupujícími KŠK a KZP, jsou zaznamenány souřadnice samotných nalezišť, v ostatních případech byly zaneseny souřadnice udávající stejnojmenné obce.

- Počet zaznamenaných mohyl: označuje počet zaznamenaných mohyl na lokalitě, v případě nekropolí, u nichž tato informace chybí, zůstávají pole prázdná.
- Počet zaměřených mohyl: informace o počtu mohyl, kde, stejně jako u předešlého a následujícího deskriptoru, při absenci informací bylo ponecháno prázdné pole.
- Počet prokopaných mohyl: jak již avizuje samotný název deskriptoru, jedná se o informaci o počtu prokopaných mohyl na jednotlivých lokalitách.
- Zdroj: uvádí citaci zdroje, z něhož byly čerpány informace o lokalitách.
- Badatel: deskriptor představující badatele, kteří se podíleli na výzkumných aktivitách daných lokalit.

Druhá tabulka s názvem „Mohyla“ se zabývá jednotlivými mohylami na vybraných lokalitách, přičemž obsahuje následující deskripty:

- ID Mohyla: jako v předchozí tabulce se jedná o automatické číslování, které taktéž slouží jako primární klíč.
- ID Lokalita: číslo, které bylo v předchozí tabulce přiřazeno k jednotlivým lokalitám, a jenž slouží k propojení těchto tabulek („Lokalita“ a „Mohyla“).
- Lokalita: opět udává název dané lokality.
- Orientace: informuje o orientaci jednotlivých mohylových náspů.
- Tvar náspu: představuje současný vzhled mohylového náspu.
- Výška náspu; Délka náspu; Šířka náspu: tyto tři deskripty informující o současných rozměrech jednotlivých mohylových náspů obsahují hodnoty uváděné v metrech.

- Průměr: pole tohoto deskriptoru bylo vyplněno v případě, že šlo o mohylu disponující kruhovým půdorysem.
- Materiál pláště: uvádí, z jakého materiálu byl navršený mohylový násep. Byly zde zaznamenány tyto varianty – hliněný a kombinace půdy s kameny, která je v databázi označena jako hliněný – kamenný.
- Konstrukce: přibližuje konstrukční provedení jednotlivých mohyl, přičemž byly zanášeny pouze dva druhy, a to kamenná či obvodová kamenná (konstrukce).
- Tvar konstrukce: uvádí tvar konstrukce, kde byly zaznamenány následující varianty – pravoúhlý, oválný, obdélný, obdélníkovitý, trapézovitý, čtvercovitý a čtyřboký.
- Délka konstrukce; Šířka konstrukce: tyto dva deskriptory pojednávají o vnějších rozměrech konstrukce, které jsou uváděny v metrech.
- Dno: představuje vertikální vzdálenost ode dna mohyly uváděnou v metrech.
- Datace: tento deskriptor pojednává o časovém zařazení v rámci eneolitu (např. KŠK apod.), přičemž mohyly spadající pod KNP se ještě rozčleňují na 4 podskupiny, které představují jednotlivé fáze mohylových pohřebišť (1. skupina – bamberská fáze, 2. skupina – drahanovická, 3. skupina – ohrozimská, 4. skupina – přechod mezi 1. a 2. skupinou).
- Počet pohřbů: jak již samotný název deskriptoru vypovídá, je v něm uveden počet pohřbů nalezených pod mohylou.
- Popis: doplňující informace o jednotlivých mohylách, které jsem považovala za užitečné uvést a nebylo možno je zařadit pod jiné deskriptory.

Třetí tabulka je označena jako „Hrob“ a obsahuje popis jednotlivě rozepsaných pohřbů nalezených v mohylách.

- ID Hrob:automatické číslování sloužící zároveň i jako primární klíč.
- ID Mohyla: číslo automaticky přiřazené k jednotlivým mohylám, přičemž tento deskriptor propojuje tabulky „Mohyla“ a „Hrob“.
- Lokalita: uvádí název lokality.
- Datace: přiřazuje k daným hrobům kulturní příslušnost.
- Typ hrobu: informuje, zda se jedná o kostrový či žárový ritus.
- Pohlaví: v případě kostrového ritu má objasňovat pohlaví zemřelého jedince.
- Věk: uvádí, zda se jednalo o jedince v dětském či dospělém věku.
- Uložení: vyskytující se opět v případě kostrového ritu.
- Poloha: oznamuje, v jaké poloze byl zemřelý uložen, vyskytuje se pouze uložení ve skrčené poloze.
- Poznámka: slouží k uvedení doplňujících informací, přičemž byla využita pouze k uvedení stavu, v jakém se hrob nalézal, tudíž zničen.

Poslední tabulku představuje „Artefakt“, jenž popisuje artefakty objevené v jednotlivých mohylách a hrobech.

- ID Artefakt: opět jako v předešlých dvou tabulkách se jedná o automatické číslování, které zároveň slouží jako primární klíč.
- ID Hrob: číslo přiřazené automaticky jednotlivým hrobům, jehož pomocí se propojují tabulky „Hrob“ s tabulkou „Artefakt“.

- Artefakt: představuje, o jaký artefakt se jedná (např. mísa, amfora apod.).
- Typ: do tohoto deskriptoru byly zanášeny upřesňující informace o artefaktech (např. sekeromlat s oblým týlem).
- Materiál: představuje materiál, z něhož je daný artefakt tvořen.
- Evidován: formou zaškrťovacího políčka uvádí, zda byl artefakt evidován či nikoliv.
- Popelnice: taktéž se jedná o zaškrťovací políčko, které u žárových pohřbů informuje, zda šlo o popelnici, v níž byl uložen pohřeb.
- Stav: popisuje stav destruovaných či nedochovaných artefaktů.

Poznámka: byla použita v případě, kdy nebylo možné získanou informaci kamkoli jinam zařadit, proto je zde například artefakt, který obsahoval zbytky pohřbu.

9 ANALÝZA

Následující kapitoly budou pojednávat o eneolitických mohylových nekropolích zaznamenaných v databázi, které byly shromážděny za pomoci literatury. (viz. tab. 2) Kontexty, vycházející ze souhrnu dat pocházející ze sledovaného území, budou vyjádřeny grafy. Pozornost byla především zaměřena na formální vlastnosti mohyl, ačkoli jejich současný stav samozřejmě neodráží jejich původní podobu a zčásti jsou poznamenány erozními či antropogenními vlivy. Z lokalit byly tedy vybrány vhodné mohyly disponující kvalitními informacemi o jejich rozměrech a tvaru.

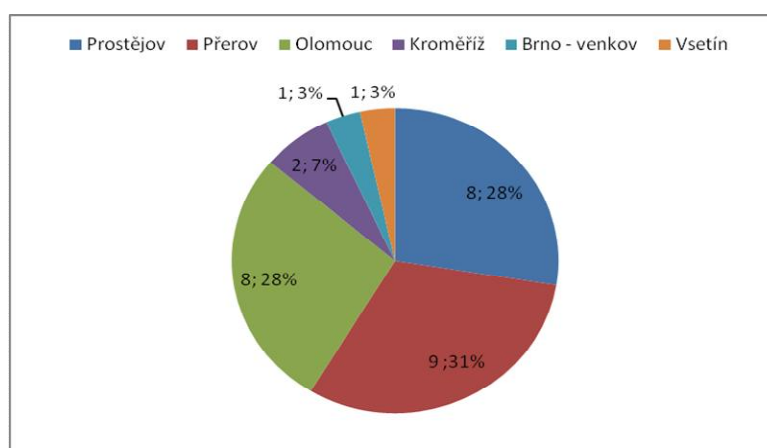
V analýze jsem se snažila upozornit na rozdíly panující mezi jednotlivými časovými úseky představujícími starší či pozdní eneolit,

přičemž jsem se zaměřila i na jejich vzájemné porovnání. Do grafů byly zanášeny pouze použitelné hodnoty, které jsou taktéž zaznamenány v mé databázi. Lokality KNP, u nichž nebyla specifikována fáze, nebyla do výsledných grafů zařazena (Hlučov – „Zadní Stříbrný“, Slatinice – „Šibenky“, Bystročice – „Záhumenky“, Náměšť na Hané – „Džbán“).

Od mohyl, přináležející 4. skupině se souvislým kamenným pláštěm s žárovými pohřby, bylo v následující analýze upuštěno, jelikož představují pouze mezifázi mezi stanovenými mohylovými skupinami 1. a 2. fáze a objevují se ve velmi omezeném počtu (Šmíd 2003, 67).

9.1 Zastoupení mohylníků v jednotlivých okresech

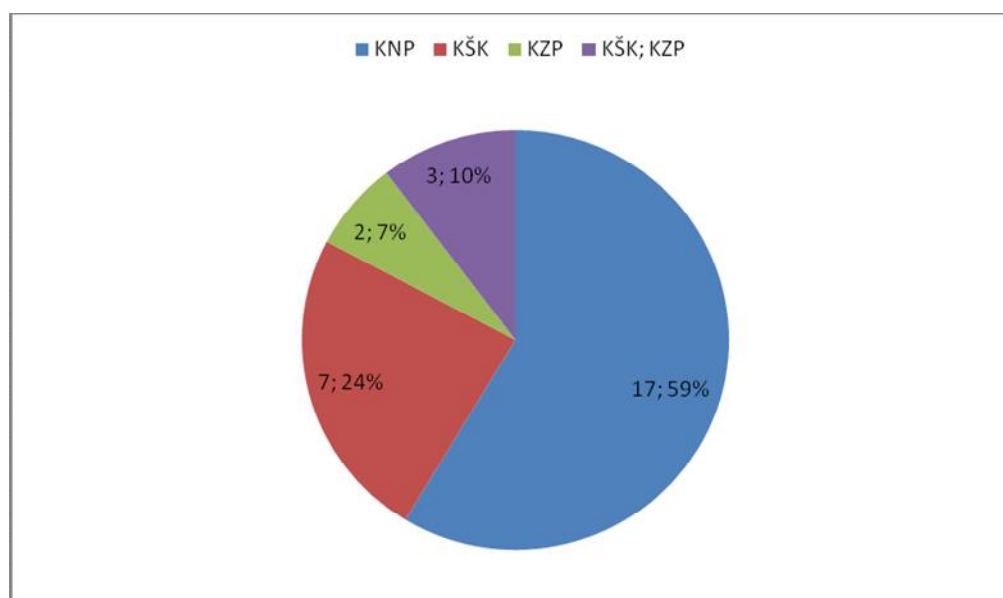
Celkem bylo v mé databázi zaznamenáno na 30 lokalit s mohylovými pohřebišti, které se rozkládaly na území 6 okresů vymezeného regionu, z nichž nejvíce mohylníků obsahoval okres Přerov, zastoupený 9 lokalitami (31 %), shodně pak olomoucký s prostějovským, na jejichž území se nacházelo po 8 nekropolích (tedy každá 28 %), kroměřížský s dvěma lokalitami (7 %) a Brno – venkov se vsetínským, obsahující každý po jedné lokalitě (3%).

Graf 1 - Zastoupení mohylníků v jednotlivých okresech

9.2 Počet mohylníků v jednotlivých kulturách

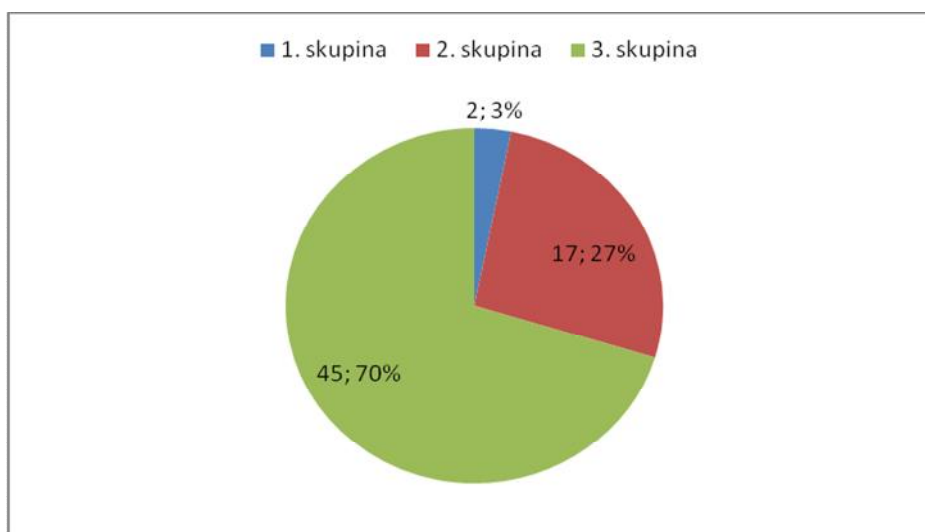
Největší počet mohylových pohřebišť náležel staršímu eneolitu, jehož zastupuje KNP, a který byl reprezentován 17 lokalitami (59 %), jež byly dále rozčleněny do 4 podskupin, představující jednotlivé fáze mohylových pohřebišť. Následující KŠK obsahovala 7 lokalit (24 %), přičemž KZP disponuje 2 pohřebišti (7 %). Tři lokality představují smíšené nekropole, na nichž byly nalezeny mohyly patřící KŠK i KZP (10 %).

Graf 2 – Počet mohylníků v jednotlivých kulturách

9.3 Mohylníky staršího eneolitu

Mohyly staršího eneolitu mění své formální vlastnosti v závislosti na jednotlivých obdobích KNP. Nejvýrazněji se tyto změny dotýkají podoby mohylových náspů, jejich konstrukčního provedení, použitého materiálu a samozřejmě i v praktikovaném pohřebním ritu, jenž se v průběhu KNP změnil z kostrového v žárový. (viz. obr. 2)

Graf 3 – Zastoupení mohyl v jednotlivých skupinách KNP

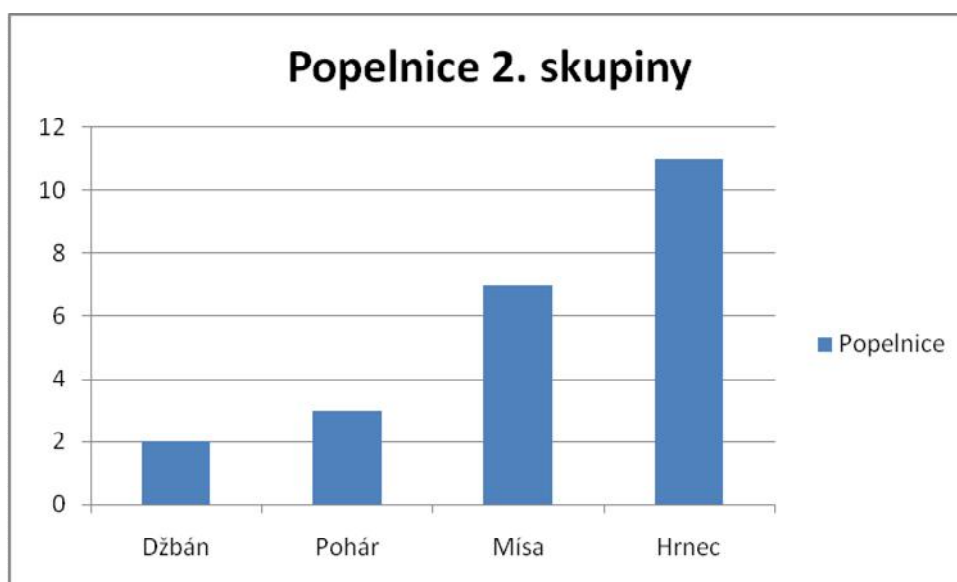
9.3.1 Baalberská fáze mohylových pohřebišť

Tato skupina, jež představuje pohřbívání pod mohylami se souvislým kamenným pláštěm a kostrovými pohřby byla nalezena pouze v poloze „Boří“ u Slatinek, kde byly objeveny dva skříňkové hroby s dvěma dětskými pohřby uloženými v kamenných skříňkách. Proto jsou baalberské mohyly zastoupeny v nejmenším počtu (2; 3 %). Průměrná délka mohylových náspů této fáze je 15,9 se směrodatnou odchylkou 5,091169 a rozptylem 25,92, šířka v průměru dosahuje 13 m se směrodatnou odchylkou 2,969848 a rozptylem 8,82.

9.3.2 Drahanovická fáze mohylových pohřebišť

Drahanovická fáze představuje mohyly s obvodovou kamennou konstrukcí a žárovými pohřby, jejichž 17 (27 %) mohyl se nalézají na šesti lokalitách. V 99 % případech se vyskytovaly náspy oválného tvaru, výjimku představuje pouze nalezená mohyla na lokalitě Jezera – Hlásnice, která měla okrouhlý půdorys o průměru 5 m. Průměrná délka činila 14,7 m se směrodatnou odchylkou 4,219997743 a rozptylem

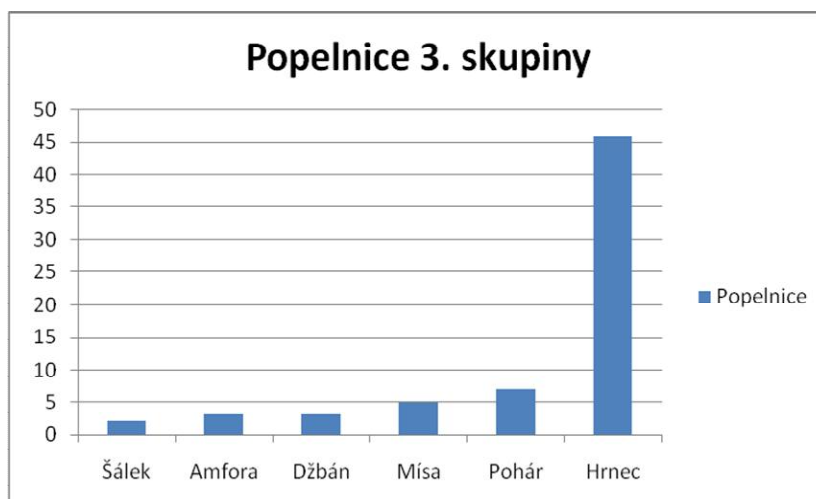
17,80838095, průměrná šířka dosahovala 9,2 m se směrodatnou odchylkou 1,83920273 a rozptylem 3,38266667. Kremační ostatky se nejvíce nalézaly v hrncích.

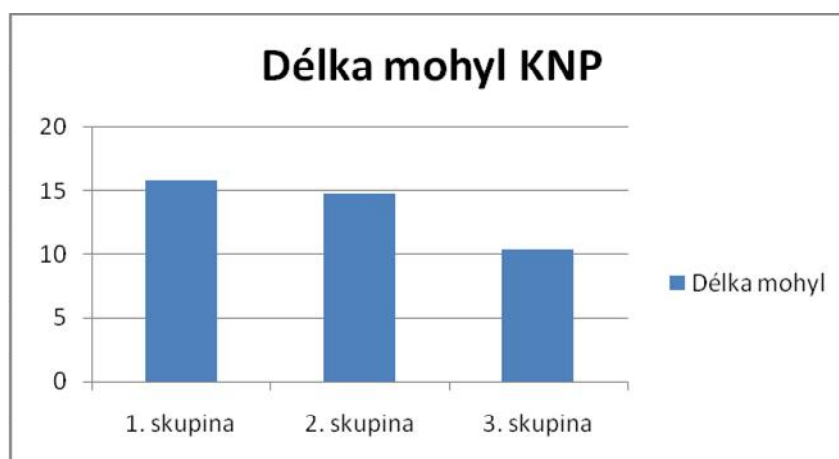
Graf 4 – Zastoupení keramických tvarů sloužící jako popelnice

9.3.3 Ohrozimská fáze mohylových pohřebišť

Nejhojněji zastoupenou fází, která je zastoupena 45 mohylami (70 %), časově spadající až na samotný konec KNP, charakterizují mohyly bez kamenné konstrukce s žárovými pohřby. Ačkoli množství nalezených mohyl a hrobů (87; 38 %), je nejvyšší ze všech fází mohylových pohřebišť vyskytujících se v KNP, disponují menšími rozměry. Délka v průměru dosahuje 10,38 m se směrodatnou odchylkou 5,033115337 a rozptylem 25,33225, šířka v průměru dosahuje 5,7 m se směrodatnou odchylkou 3,199999. I přes značný počet známých mohyl zastupující tuto fázi je třeba vzít v potaz, že to může být zapříčiněné stavem bádání.

Graf 5 - Zastoupení keramických tvarů sloužící jako popelnice

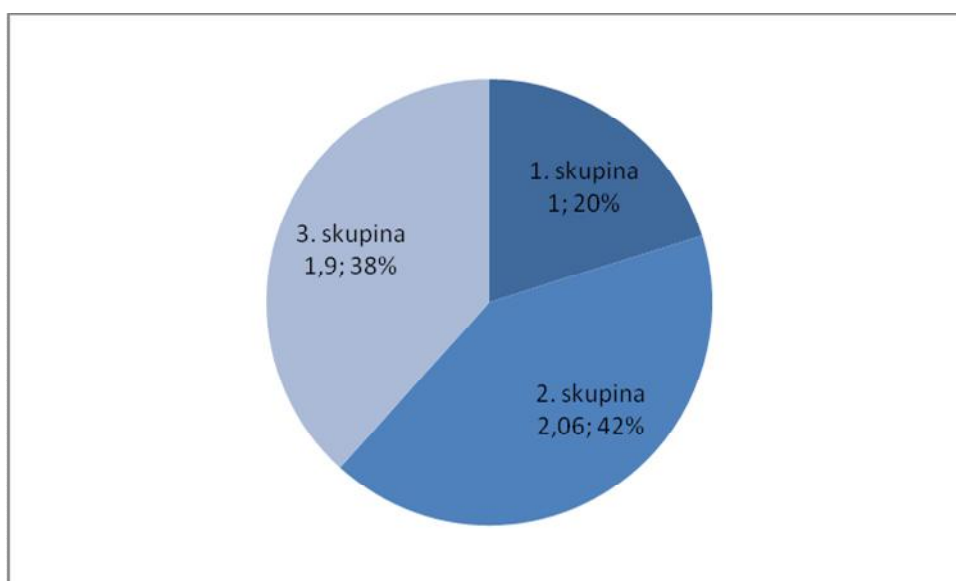
Graf 6 – Průměrná délka mohyl jednotlivých skupin

Graf 7 – Průměrná šířka mohyl jednotlivých skupin

9.3.4 Počet hrobů v jednotlivých skupinách KNP

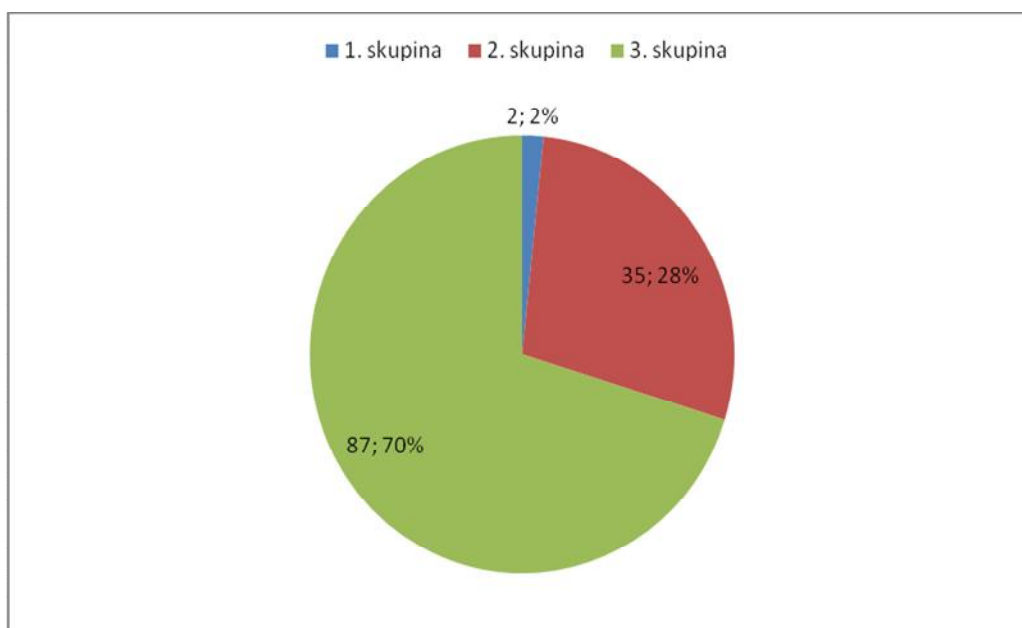
Nejvíce hrobů na mohyly připadá 2. fázi (2,06; 42 %), dále pak 3. fázi (1,9; 38 %) a nejméně pak 1. fázi (1; 20 %), což je ovšem dáno i velmi omezeným nálezovým fondem.

Graf 8 – Průměrný počet hrobů připadající v jednotlivých fázích na mohyly

9.3.5 Počet hrobů na lokalitu

Největším množstvím hrobů na lokalitu disponuje ohrozimská fáze mohylových pohřebišť (87; 70%), druhou je drahanovická (35; 28%) a poslední opět baalberská (2; 2%). Ovšem tyto výsledky jsou značně ovlivněny stavem výzkumu na pohřebišťích jednotlivých skupin, představující fáze mohylového pohřbívání.

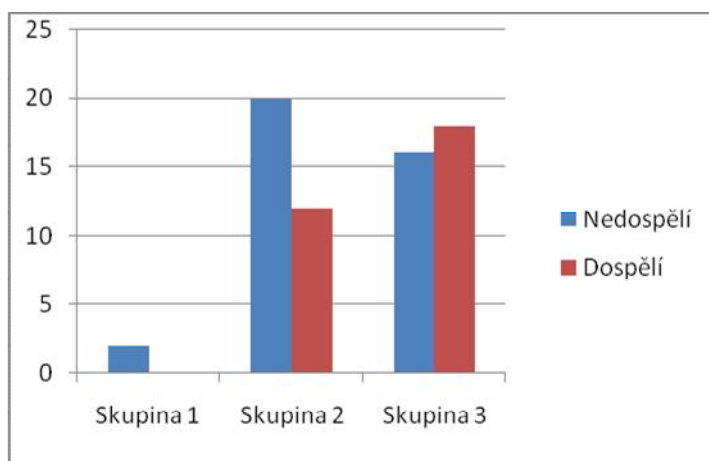

Graf 9 – Průměrný počet hrobů na lokalitu

9.3.6 Zastoupení jedinců v jednotlivých fázích mohylových pohřebišť KNP

V případě první fáze mohylových pohřebišť, tedy baalberské, je poznání značně ztíženo málo početným nálezovým fondem. Je zastoupena pouze jednou lokalitou se dvěma mohylami, z nichž pouze jedna obsahuje dva pohřby jedinců zemřelých v dětském věku, proto také na následujícím grafu není zachycen jiný hrob, jenž by obsahoval pohřeb zemřelého jedince. V druhé fázi je již patrný nárůst nalezeného kosterního materiálu náležejícího nedospělých jedincům (62 %) oproti dospělým, které jsou zastoupeny pouze ve 38 % případech.

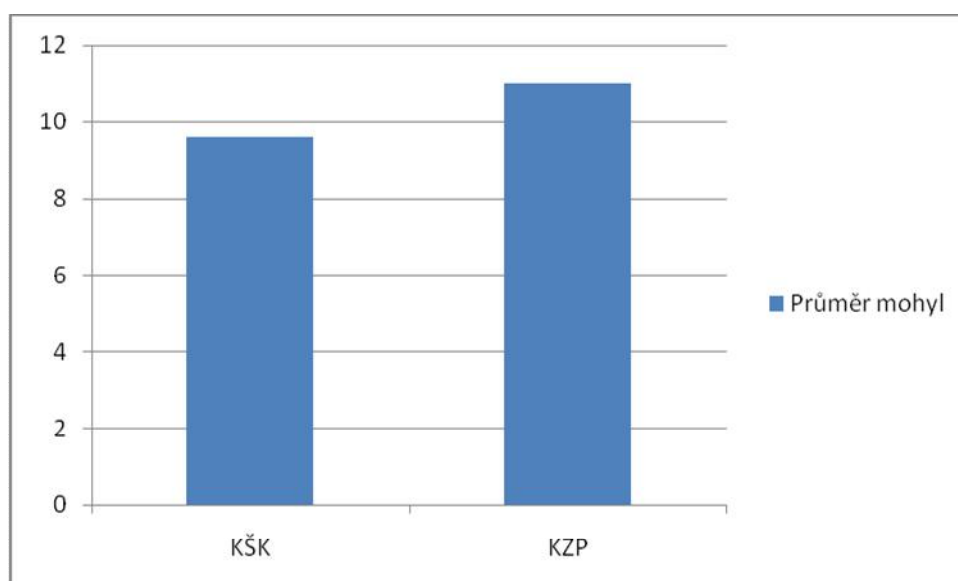
Ve třetí skupině je naopak zastoupeno vícero kosterních pozůstatků náležející dospělým jedincům (53 %) nežli nedospělých (47 %).

Graf 10 – Zastoupení jedinců v jednotlivých skupinách KNP

9.4 Mohyly pozdního eneolitu

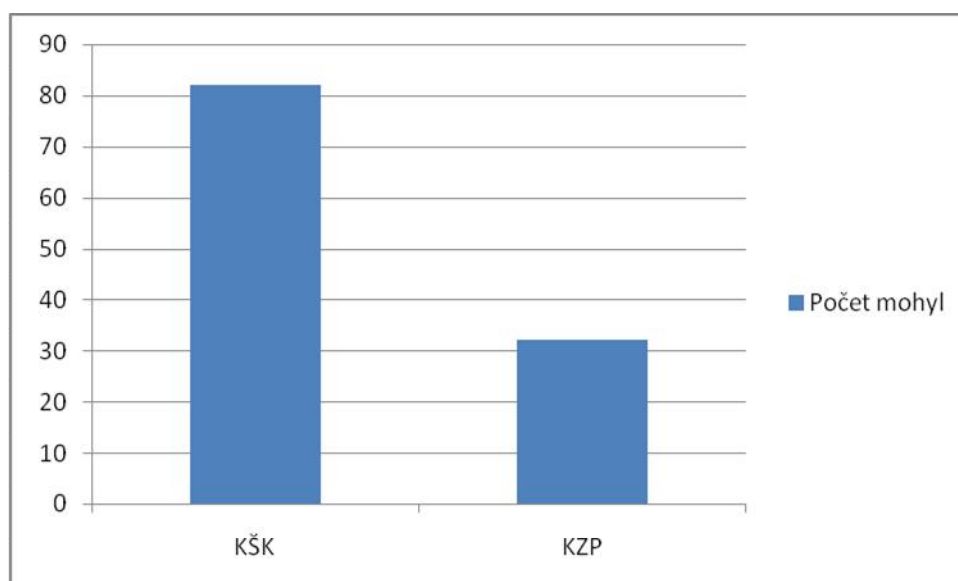
V tomto období, zastoupeném KŠK a KZP, dochází ke zjednodušení mohylových naspů, které získávají kruhový půdorys a neobsahují složitější konstrukční řešení. Preferován je striktní kostrový ritus s důrazem na pohlavní diferenciaci. Průměry získaných rozměrů obou kultur se takřka neodlišují a dosahují téměř stejné hodnoty. Mohyly KŠK dosahují průměru 9,6 m se směrodatnou odchylkou 5,510785 a rozptylem 30,36875. Mohyly KZP dosahují průměru 11 m se směrodatnou odchylkou 2,494438 a rozptylem 6,222222.

Graf 11 – Průměr mohyl pozdního eneolitu

9.5 Počet mohyl v jednotlivých obdobích pozdního eneolitu

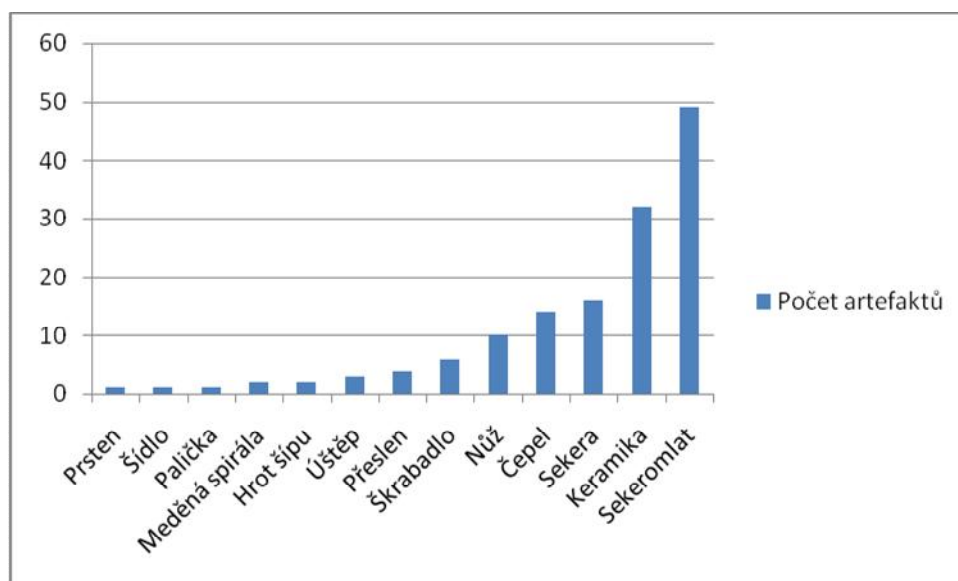
Ze závěru eneolitu je známo 12 lokalit, z toho 7 lokalit přináležejí KŠK a pouze 2 KZP, na 3 lokalitách (Dřevohostice, Kostelec u Holešova, Prusinovice) jsou obsaženy mohyly obou kultur.

Graf 12 – Počet mohyl jednotlivých kultur pozdního eneolitu

9.6 Hrobová výbava KŠK

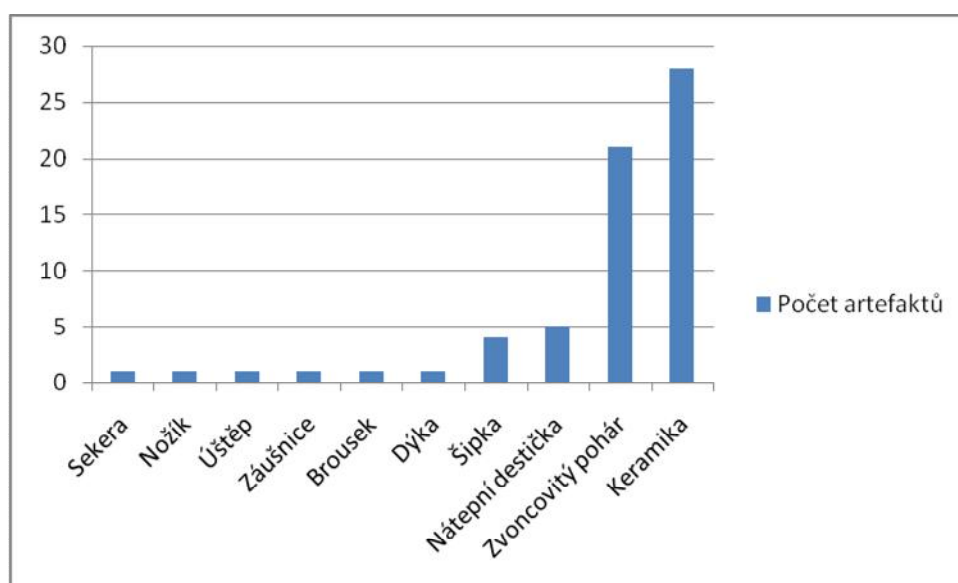
V tomto období dochází i ke změnám v hrobové výbavě, kde kromě keramiky převládají sekeromlaty, sekery či čepele, které se mj. nalézají především v mužských hrobech. Graf zobrazuje zastoupení jednotlivých artefaktů nalezených v hrobech.

Graf 13 – Hrobová výbava KŠK

9.7 Hrobová výbava KZP

Výbava hrobů KZP vymezené oblasti je nejvíce zastoupena keramikou, z níž jsem samostatně vyčlenila zvoncovité poháry. Dále jsou zastoupeny artefakty, které byly ukládány do mužských hrobů (nátepní destička, šipka, dýka).

Graf 14 – Hrobová výbava KZP

10 INTERPRETACE

Vyhodnocení proběhlo na základě vybraných informací, týkající se především formálních vlastností eneolitických mohyl vymezeného území představující střední Moravu, na jejímž území leží dosud existující mohylové náspy, na kterých bylo možné sledovat jejich vývoj během eneolitu.

Analýzou jsem se snažila sledovat rozdíly mezi mohylami jednotlivých časových období, které jsem poté mezi sebou vzájemně porovnávala. K největším proměnám došlo ve starším eneolitu, v němž se kromě transformace formálních vlastností mohylových náspů obměňuje i praktikovaný pohřební ritus, což vedlo k vyčlenění 4 fází mohylových pohřebišť. První fáze (baalberská) představuje mohyly se složitější konstrukcí, využívající souvislého kamenného pláště a kostrového ritu. Mohyly spadající do tohoto období disponují největšími rozměry náspů, které činí 15,9 x 13 m. Následná drahanovická fáze představující přelom staršího a mladšího období KNP již představuje změnu v pohřebním ritu, který je žárový. V průměru byly pod jejími mohylami uloženy dva hroby, což představuje 40 % ze všech fází mohylových pohřebišť KNP. V této fázi bylo využíváno žárového ritu umísťovaného do keramických nádob všech tvarů s výjimkou láhve s límcem (Šmíd 2003, 77). K uložení kremačních zbytků, které v nalezeném kosterním materiálu představovalo více jak polovinu nedospělých jedinců (62 %), sloužil nejvíce hrnec (48 %). Rozměry mohylových náspů dosahují menších rozměrů činící v průměru 14,7 x 9,2 m. Z poslední fáze (ohrozimské) pochází celkem 84 (64 %) všech nalezených hrobů pod mohylami náležející KNP. Jejich rozměry ovšem dosahovaly nejmenších hodnot ze všech fází staršího eneolitu a v průměru činily 10,38 x 5,7 m. K ukládání pohřbů bylo nejvíce využíváno hrnce, který byl zastoupen ve 46 případech, druhým nejvíce zastoupeným je pohár, nalézající se pouze v 7 případech.

Na konci eneolitu se již výrazně mění tvar mohylových náspů, který je v tomto případě kruhový a zpravidla obsahuje pouze jeden pohřeb. Rozměry průměrů mohyl obou kultur jsou takřka srovnatelné, kdy u KŠK dosahuje průměru 9,6 m a KZP 11 m. Změny, odrážející se ve tvaru a velikosti náspů, které byly navrženy jednoduše bez využití konstrukcí či v pohřebním ritu ovlivněným pohlavní diferenciací, byly zřejmě důsledkem genderového rozdělení společnosti, která se projevila i v hrobové výbavě, jenž je v závěru eneolitu podstatně rozmanitější, než tomu bylo u staršího období, kde milodary zastupovala převážně keramika. U KŠK lze vyzorovat značné navýšení sekeromlatů vkládaných do hrobů, které svým výskytem převyšují i keramické milodary. Většina objevených artefaktů měla charakter mužské hrobové výbavy. Milodary KZP pak byly nejvíce zastoupeny keramikou společně se zvoncovitými poháry, ale podobně jako v případě KŠK bylo nejvíce artefaktů charakteristických pro mužské hroby. Ze závěru eneolitu jsou známy tři nekropole, Dřevohostice, Kostelec u Holešova a Prusinovice, využívané oběma kulturami, v případě Kostelce u Holešova i lužickou kulturou.

Předpoklad, že se mohyly jednotlivých období zkracovaly a rozpadaly na menší mohylové náspy kryjící hroby jednotlivců lze potvrdit, ovšem výskyt hrobů příslušející jedné mohyle v určitých obdobích kolísá a v tomto ohledu nepředstavuje žádný kontinuální vývoj. V baalberské fázi připadal na mohyly pouze jeden hrob (tato fáze je limitována nálezovým fondem dvou mohyl s dvěma pohřby), v drahanovické lehce přes dva a v ohrozimské se jednalo o dva hroby. Konec eneolitu je pak zastupován mohylami sloužícími k individuálnímu pohřbívání, výsledkem je tedy jakási pomyslná sinusoida, neodrážející předpoklad postupného snižování pohřbů pod mohylou během eneolitu. Na základě pohřebního ritu snad stojí za povšimnutí, že v počátku praktikovanému kostrovému ritu se v pozdním eneolitu opět navrátilo. Největším vývojem tedy prošla mohylová pohřebiště příslušející staršímu eneolitu, zastupovaného KNP.

11 ZÁVĚR

V této předkládané bakalářské práci jsem se zaměřila na vývoj pohřbívání pod mohylami v eneolitu. Vymezené území představují oblasti střední Moravy, která je jedinou oblastí České republiky, kde se nalézají doposud existující mohylová pohřebiště staršího a pozdního eneolitu, umožňující alespoň částečné sledování jejich vývoje v rámci eneolitického období. Na základě zpracovaných nekropolí byla provedena analýza hodnotící jednotlivé změny formálních vlastností mohyl ve vztahu k určitým obdobím pozdní doby kamenné, pracující s informacemi z KNP, KŠK a KZP. Otázka, související s proměnou formálních vlastností mohyl, která sledovala jejich postupné zkracování a zjednodušování konstrukcí v průběhu eneolitu, byla potvrzena. Mohyly staršího eneolitu, zastoupené baalberskou fází, vykazují největší rozměry mohylových násypů, zatímco již na přelomu staršího a mladšího období KNP se s výskytem 2. fáze mohylových pohřebišť vyskytují násypy, které již disponují menšími rozměry a obvodovou kamennou konstrukcí. Ta ve třetí fázi chybí úplně a je využíváno pouhého navršení zeminy. Ohrozimská fáze tedy disponuje z celého staršího eneolitu nejmenšími rozměry. Po středním a mladším eneolitu, z jejichž období nepochází žádné mohylové pohřebiště, jsou oválné mohylové násypy staršího eneolitu nahrazeny kruhovými mohylami KŠK a KZP, které jsou taktéž tvořeny jednoduchým navršením zeminy. V KNP tak spatřujeme kontinuální průběh formálních vlastností mohyl. Druhá otázka se zabývala možnostmi týkající se počtem hrobů závisujícím na fázi mohylových pohřebišť, kdy by rozměry mohyl byly přímo úměrné počtu hrobů, což se ovšem nepotvrdilo, i když tento závěr je velkou měrou ovlivněn stavem bádání, jelikož mohyly přináležející baalberské fázi jsou zastoupeny pouze dvěma mohylami čítající dva hroby. Ve druhé fázi je průměr počtu hrobů náležejících jedné mohyle nejvyšší, přičemž třetí dosahuje opět nižšího počtu. Mohyly pozdního eneolitu vykazují individualitu a přísné dodržování pohřebního ritu, kdy je velký důraz kladen na pohlavní diferenciaci.

12 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Buchvaldek, M. 1978: Otázka kontinuity v českomoravském mladším eneolitu. *Praehistorica* 7, 35–64.

Buchvaldek, M. a kol. 1981: *Nástin evropského pravěku*. Praha.

Houšťová, A. 1960: Die Trichterbecherkultur in Mähren Kultura nálevkovitých pohárů na Moravě. In: *Fontes Archaeologici Pragenses* 3. Praha.

Křišťuf, P. 2013: Der Wandel von Grabhügelbestattungen an der Wende des 3. und 2. Jahrtausends vor Chr. in der Tschechischen Republik. In: M. Bartelheim - J. Peška - J. Turek (eds.), *From Copper to Bronze*. Lagenweissbach, 53-61.

Medunová-Benešová, A. 1967: Eneolitické mohyly ohrozimského typu na Moravě. *Památky archeologické* 58, 341-380.

Neustupný, E. 1965: Hrob z Tušimic a některé problémy kultur se šňůrovou keramikou AR.

Neustupný, E. 1994: Role databází v archeologii, *AR* 46/1, 123-130.

Neustupný, E. 2008: Všeobecný přehled eneolitu. In: E. Neustupný (ed.), *Archeologie pravěkých Čech/4 – Eneolit*, Praha, 11 - 37.

Peška, J. – Plaček, M. 2002: *Dědictví věků: nemovité archeologické památky Přerovska*. Olomouc.

Peška, J. a kol. 2014: Moderní výzkum eneolitického mohylníku v Dřevohostickém lese na východní Moravě - prvotní dosažené výsledky. In: M. Bém – J. Peška (eds.), *Ročenka Archeologického centra Olomouc*, 109 – 133.

Pleinerová, I. 1980: Kultovní objekty z pozdní doby kamenné v Březně u Loun. Památky archeologické 71, 10-56.

Podborský, V. a kol. 1993: Pravěké dějiny Moravy. Brno.

Podborský, V. 1997: Dějiny pravěku a rané doby dějinné. Brno.

Podborský, V. 2006: Náboženství pravěkých Evropanů. Brno.

Šebela, L. 1999: The Corded Ware Culture in Moravia and in the Adjacent Part of Silesia (Catalogue).

Šmíd, M. 2003: Mohylová pohřebiště kultury nálevkovitých pohárů na Moravě. In: Pravěk - Supplementum 11. Brno.

Šmíd, M. 2004: Středomoravská mohylová pohřebiště KNP. Olomouc.

Šmíd, M. 2012: Pohřebiště kultury nálevkovitých pohárů na Kosíři u Slatinek, okr. Prostějov. In: Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity, M, řada archeologická.

Turek, J. 2002: "Cherche la femme!" Archeologie ženského světa a chybějící doklady ženských pohřbů z období zvoncovitých pohárů v Čechách. In: E. Neustupný (ed.), Archeologie nenalézaného. Sborník přátel, kolegů a žáků k životnímu jubileu Slavomila Vencla, Dobrá voda u Pelhřimova, 217 – 240.

Turek, J. 2006: Období zvoncovitých pohárů v Evropě. In: M. Lutovský (ed.), Archeologie ve středních Čechách, 275 – 368.

Turek, J. - Peška, J. - Matějčková, A. 2011: Visible and invisible monuments. Late Eneolithic Burial Mounds in forested areas of

Central Moravia. In: Ancestral Landscapes.TMO 61, Maison de l'Orient et de la Méditerranée, Lyon, 107-117.

13 SEZNAM ZKRATEK

MMK – moravská malovaná keramika

KNP – kultura nálevkovitých pohárů

KŠK – kultura se šňůrovou keramikou

KZP – kultura zvoncovitých pohárů

JeK – jevišovická kultura

14 RESUMÉ

This thesis deals with the development of burials under the barrows in Eneolith. The analysis is based on a barrow burial sites in Moravia. There are preserved tumulus barrows in Older and Late Stone Age. Analysis is focused on various changes during the formal properties mounds. The results proved that the mounds was shorter and construction was simplified. Original construction was really complicated. There were coherent stone cover construction from Baalberg time elder Enolit. They were replaced by simple sings which represented late eneolit Related changes are determined on the basis of formal properties burial barrows and funeral rites. We can observe a continuous development of barrow burial grounds in elder pahse with changing the funeral rites , while in the late Stone Age there is an emphasis on the coherence of the burial rite with a strong sexual differentiation. However, there is an emphasis on the coherence of the burial rite with a strong sexual differentiation in the late Stone Age.

15 SEZNAM GRAFŮ

Graf 1 – Zastoupení mohylníků v jednotlivých okresech

Graf 2 - Počet mohylníků v jednotlivých kulturách

Graf 3 – Zastoupení mohyl v jednotlivých skupinách KNP

Graf 4 – Zastoupení keramických tvarů sloužící jako popelnice

Graf 5 - Zastoupení keramických tvarů sloužící jako popelnice

Graf 6 – Průměrná délka mohyl jednotlivých skupin

Graf 7 – Průměrná šířka mohyl jednotlivých skupin

Graf 8 – Průměrný počet hrobů připadající v jednotlivých fázích na mohylu

Graf 9 – Průměrný počet hrobů na lokalitu

Graf 10 – Zastoupení jedinců v jednotlivých skupinách KNP

Graf 11 – Průměr mohyl pozdního eneolitu

Graf 12 – Počet mohyl jednotlivých kultur pozdního eneolitu

Graf 13 – Hrobová výbava KŠK

Graf 14 – Hrobová výbava KZP

16 SEZNAM PŘÍLOH

Tab. 1 – Tab. 1 – Relace 1:N

Tab. 2 – Lokality zahrnuté do databáze

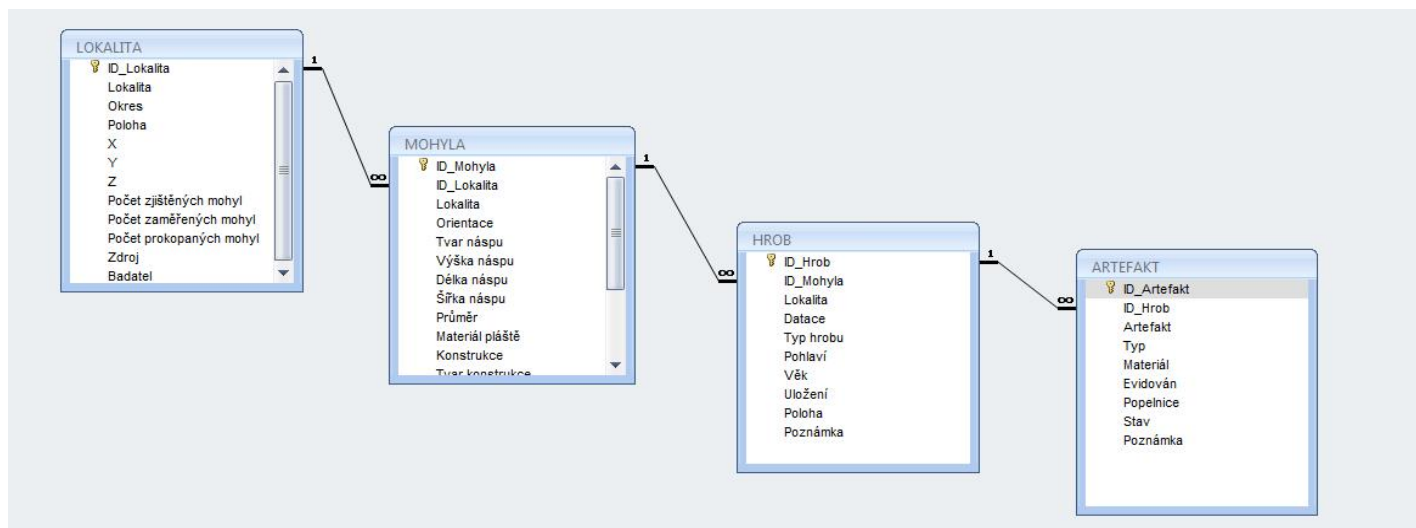
Obr.1 - Obr.1 – Dlouhé trapézovité mohyly na mohylových pohřebištích KNP. A – Luděřov „U žlíbku“, B – Slatinky „Nad Ostichovcem“ (zdroj: Šmíd, M. 2004).

Obr. 2 – Plán pohřebiště v poloze „Frolinková“ u Alojzova na Prostějovsku (zdroj: Šmíd, M. 2004, 11).

Obr. 3 – Mapa střední Moravy s dosud známými mohylovými pohřebišti KNP. (zdroj: Šmíd, M. 2004, 10).

Obr. 4 – Typy mohyl a pohřbů na moravských mohylových pohřebištích KNP (zdroj: Šmíd, M. 2004, 19).

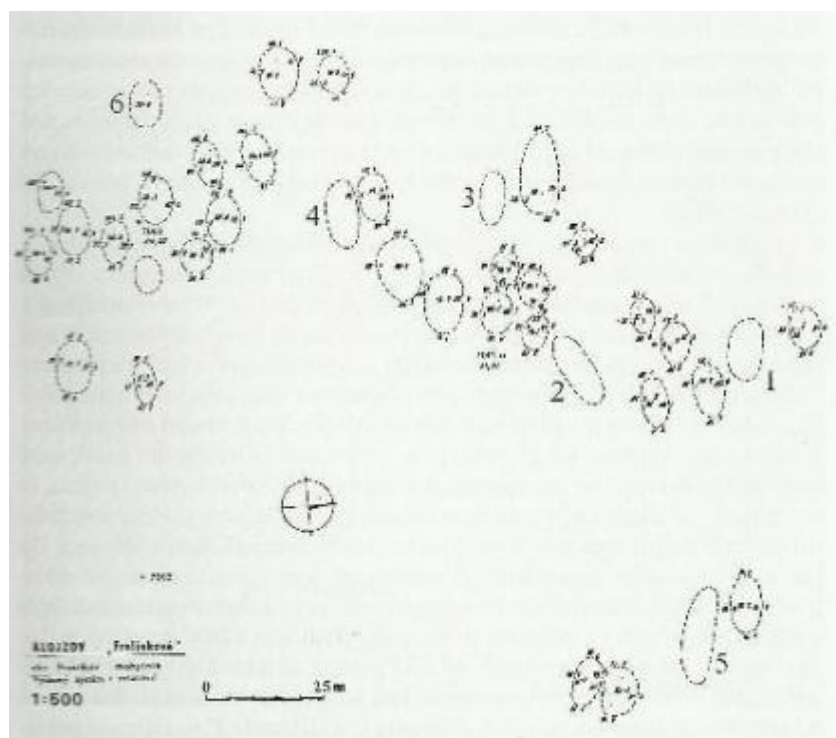
17 PŘÍLOHY

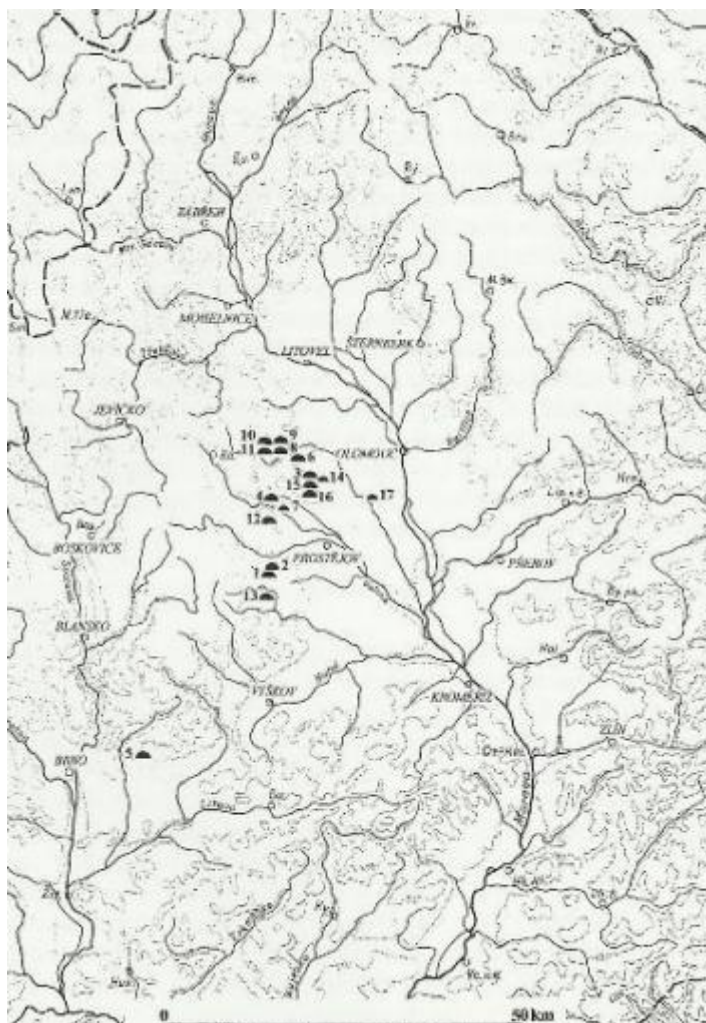
Tab. 1 – Relace 1:N

Číslo lokality	Lokalita	Okres	Poloha	Počet zjištěných mohyl	Datace
1	Alojzov	Prostějov	Frolinková	37	KNP - 2./4. skupina
2	Alojzov	Prostějov	Spálený kopec	28	KNP - 3. Skupina
3	Drahanovice	Olomouc	Lusthóz	25	KNP - 2. Skupina
4	Hluchov	Prostějov	Zadní Stříbrný		KNP
5	Jezera	Brno – venkov	Hlásnica	7	KNP - 2. Skupina
6	Luděřov	Olomouc	U žlíbku	25	KNP - 2. Skupina
7	Bílovice – Lutotín	Prostějov		1	KNP - 3. Skupina
8	Náměšť na Hané	Olomouc	Dlouhá niva	16	KNP - 2./3. Skupina
9	Náměšť na Hané	Olomouc	Džbán	34	KNP - 2. Skupina
10	Náměšť na Hané	Olomouc	Křemela 1	58	KNP - 2. Skupina
11	Náměšť na Hané	Olomouc	Křemela 2	17	KNP - 3. Skupina
12	Ohrozim	Prostějov	Horka	25	KNP - 3. Skupina
13	Otaslavice	Prostějov	U chaloupky	23	KNP - 4. Skupina
14	Slatinice	Olomouc	Šibenky		KNP
15	Slatinky	Prostějov	Boří	8	KNP - 1./2./4. Skupina
16	Slatinky	Prostějov	Nad Ostichovcem	28	KNP - 3. Skupina
17	Bystročice	Olomouc	Záhumenky		KNP
18	Dřevohostice – Bezuchov	Přerov	Pláňava	21	KŠK/KZP
19	Kostelec u Holešova	Kroměříž		38	KŠK/KZP
20	Lipník nad Bečvou	Přerov		7	KŠK
21	Němetice	Vsetín		3	KŠK
22	Pavlovice u Přerova	Přerov		2	KŠK
23	Prusinovice	Kroměříž		22	KŠK/KZP
24	Radotín	Přerov		1	KŠK
25	Rouské	Přerov		2	KZP
26	Stará Ves	Přerov		3	KŠK
27	Turovice	Přerov		6	KZP
28	Týn nad Bečvou	Přerov		5	KŠK
29	Podolí	Přerov		1	KŠK

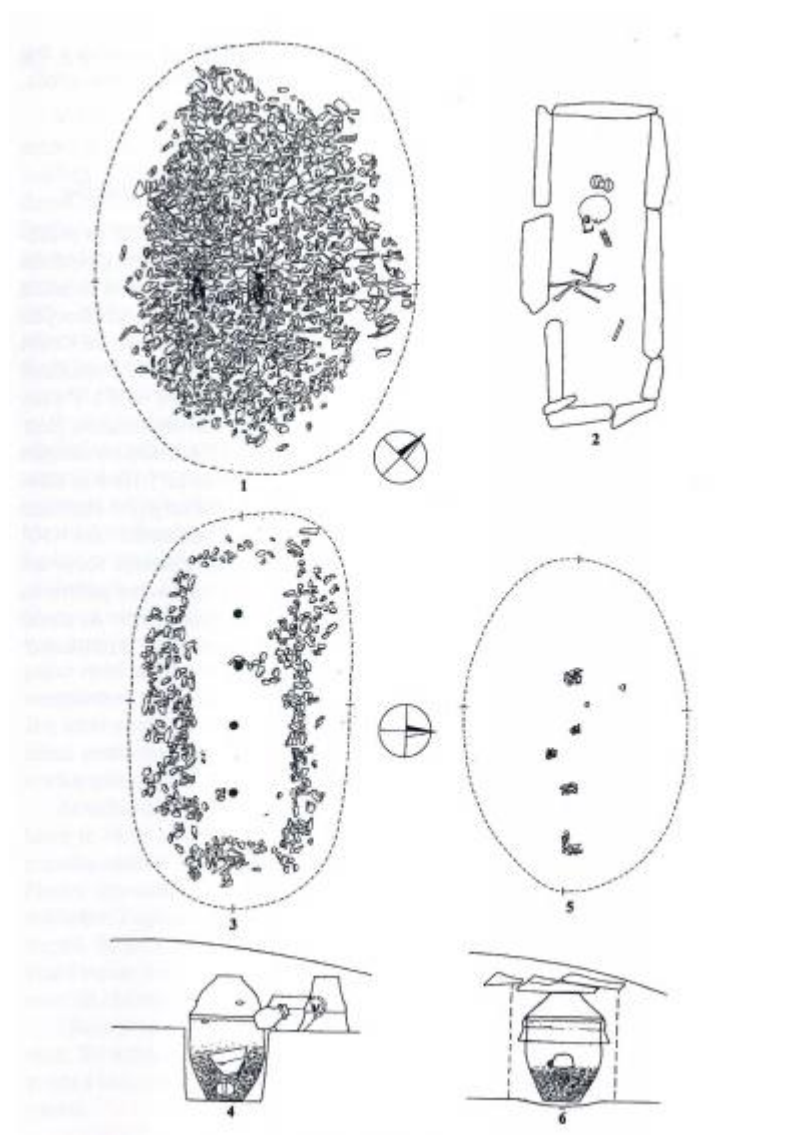
Tab. 2 – Lokality zahrnuté do databáze

Obr. 1 – Plán pohřebiště v poloze „Frolinková“ u Alojzova na Prostějovsku (zdroj: Šmíd, M. 2004, 11).

Obr. 2 – Mapa střední Moravy s dosud známými mohylovými pohřebišti KNP. 1. – Alojzov – „Frolinková“, 2. Alojzov – „Spálený kopec“, 3. – Drahanovice – „Lusthóz“, 4. – Hlučov – „Zadní Stříbrný“, 5. – Jezera – „Hlásnica“, 6. – Luděřov – „U žlábku“, 7. – Lutotín, Náměšť na Hané – 8. – „Dlouhá niva“, 9. „Džbán“, 10. – „Křemela 1“, 11. – „Křemela 2“, 12. – Ohrozim – „Horka“, 13. – Otaslavice – „U chaloupky“, 14. – Slatinice – „Šibenky“, 15. – Slatinky – „Boří“, 16. – Slatinky – „Nad Ostichovcem“, 17. – Žerůvky – „Záhumenky“ (zdroj: Šmíd, M. 2004, 10).

Obr. 3 – Typy mohyl a pohřbů na moravských mohylových pohřebištích KNP (zdroj: Šmíd, M. 2004, 19).